

**METODY HARMONIZACJI
PRAWA KONSUMENCKIEGO
W UNII EUROPEJSKIEJ
I ICH WPŁYW NA PROCESY
IMPLEMENTACYJNE
W PAŃSTWACH
CZŁONKOWSKICH**

Aleksandra Kunkiel-Kryńska

MONOGRAFIE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

METODY HARMONIZACJI PRAWA KONSUMENCKIEGO W UNII EUROPEJSKIEJ I ICH WPŁYW NA PROCESY IMPLEMENTACYJNE W PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH

Aleksandra Kunkiel-Kryńska

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2013

Stan prawny na 1 grudnia 2012 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Świerk-Bożek

Łamanie
Wolters Kluwer Polska

Układ typograficzny
Marta Baranowska

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska SA, 2013

ISBN 978-83-264-4090-8

ISSN 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska SA

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Ukochanym Rodzicom

Spis treści

Wykaz skrótów / 11

Wykaz skróconych nazw aktów prawnych / 15

Wstęp / 21

Rozdział I

Harmonizacja, unifikacja, implementacja i transpozycja – istota i uporządkowanie terminologii / 49

1. Uwagi wstępne / 49
2. Istota harmonizacji / 50
 - 2.1. Harmonizacja jako metoda integracji / 50
 - 2.2. Problemy terminologiczne / 55
 - 2.3. Rodzaje harmonizacji / 58
 - 2.4. Metody harmonizacji / 61
3. Harmonizacja a zasada wzajemnego uznawania i państwa pochodzenia / 66
4. Dyrektywy jako instrument harmonizacji prawa / 70
 - 4.1. Charakterystyka ogólna / 70
 - 4.2. Obowiązki, stosowanie, skuteczność dyrektyw – wzmianka / 75
 - 4.3. Identyfikacja metody harmonizacji / 78
5. Istota implementacji / 86
 - 5.1. Charakterystyka ogólna / 86
 - 5.2. Etap stanowienia prawa / 93
 - 5.2.1. Kwestie definicyjne / 93
 - 5.2.2. Metody i czynności transpozycyjne / 94
 - 5.3. Etap stosowania prawa z uwzględnieniem roli sądów krajowych w procesie implementacji / 102
 - 5.4. Wykładnia prawa krajowego zgodnie z dyrektywami / 111

6. Podsumowanie / 119

Rozdział II

Ewolucja harmonizacji prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej / 122

1. Uwagi wstępne / 122
2. Pojęcie i istota prawa konsumenckiego Unii Europejskiej / 125
3. Ewolucja traktatowych podstaw prawnych dyrektywy konsumenckich / 138
 - 3.1. Uwagi wstępne / 138
 - 3.2. Problematyka konsumencka w prawie pierwotnym / 147
 - 3.2.1. Traktat rzymski / 147
 - 3.2.2. Jednolity Akt Europejski / 151
 - 3.2.3. Traktat z Maastricht / 153
 - 3.2.4. Traktat z Amsterdamu / 155
 - 3.2.5. Traktat z Lizbony / 157
 - 3.3. Artykuł 114 a art. 169 TFUE – kontekst systemowy / 160
 - 3.4. Podstawa prawna a metoda harmonizacji – wzmianka / 170
4. Podsumowanie / 171

Rozdział III

Od harmonizacji minimalnej do harmonizacji zupełnej prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej / 176

1. Uwagi wstępne / 176
2. Harmonizacja minimalna / 177
 - 2.1. Istota / 177
 - 2.2. Harmonizacja minimalna a swobody traktatowe / 182
3. Harmonizacja minimalna w prawie konsumenckim w Unii Europejskiej / 192
4. Harmonizacja zupełna / 202
 - 4.1. Istota / 202
 - 4.2. Harmonizacja zupełna a swobody traktatowe / 206
 - 4.3. Harmonizacja zupełna a możliwości derogacji z jej zakresu / 209
 - 4.4. Harmonizacja zupełna a unifikacja / 219
5. Harmonizacja zupełna w prawie konsumenckim w Unii Europejskiej / 234

6. Wpływ harmonizacji zupełnej na krajowe systemy prawne / **250**
 - 6.1. „Konflikt harmonizacyjny” / **250**
 - 6.2. Harmonizacja zupełna a zakres (granice) swobody implementacyjnej / **252**
 - 6.3. Harmonizacja (zupełna) a definicja i wzorzec konsumenta / **260**
 - 6.4. Implementacja dyrektyw konsumenckich do (skodyfikowanych) systemów prawnych państw członkowskich / **267**
7. Podsumowanie / **290**

Rozdział IV

Dyrektywa 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych jako model legislacyjny oparty na metodzie harmonizacji zupełnej / 294

1. Uwagi wstępne / **294**
2. Charakterystyka dyrektywy / **296**
3. Metoda harmonizacji zupełnej zastosowana w dyrektywie 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych / **302**
 - 3.1. Założenia harmonizacyjne w kontekście prac przygotowawczych / **302**
 - 3.2. Harmonizacja zupełna a cel dyrektywy / **306**
 - 3.3. Harmonizacja zupełna a klauzula rynku wewnętrznego / **310**
 - 3.4. Harmonizacja zupełna a zakres (zastosowania) dyrektywy / **314**
 - 3.5. Harmonizacja zupełna a zwroty niedookreślone (nieostre) w dyrektywie / **327**
 - 3.5.1. Pojęcie klauzuli generalnej / **327**
 - 3.5.2. Struktura dyrektywy / **331**
 - 3.5.3. Implementacja klauzul generalnych / **338**
4. „Czarna lista” / **347**
5. Trudności implementacyjne / **356**
 - 5.1. Uwagi wstępne / **356**
 - 5.2. Transpozycja w Polsce / **359**
6. Podsumowanie / **369**

Zakończenie / **377**

Aneks I. Ewolucja (numeracji) traktatowych podstaw prawnych /	387
Aneks II. Zróżnicowanie terminów odstąpienia w umowach zawieranych na odległość, umowach poza lokalem przedsiębiorstwa, umowach timesharingu /	389
Aneks III. Nieuczciwe praktyki rynkowe /	391
Wykaz literatury /	393
Wykaz orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości /	425
Wykaz orzecznictwa sądów krajowych /	437
Wykaz dokumentów Komisji Europejskiej /	439
Wykaz komunikatów prasowych i materiałów informacyjnych /	441
Wykaz diagramów /	443

Wykaz skrótów

Akty prawne

- k.c.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- Konstytucja RP** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- TEWG** Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864)
- TFUE** Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 47)
- TUE** Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 13)
- TWE** Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 321 E z 29.12.2006, s. 37)
- u.p.n.p.r.** ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz. U. Nr 171, poz. 1206)
- u.z.n.k.** ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 z późn. zm.)

Czasopisma, publikatory, zbiory orzecznictwa

CMLR	Common Market Law Review
EBLR	European Business Law Review
ELF	European Legal Forum
ELJ	European Law Journal
ELR	European Law Review
EP	Edukacja Prawnicza
EPS	Europejski Przegląd Sądowy
ERCL	European Review of Contract Law
ERPL	European Review of Private Law
GLJ	German Law Journal
IRLE	International Review of Law and Economics
JCP	Journal of Consumer Policy
JZ	Juristen Zeitung
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
MLR	Modern Law Review
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	Państwo i Prawo
PPE	Przegląd Prawa Europejskiego
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Bank.	Prawo Bankowe
Prz. Legisl.	Przegląd Legislacyjny
PS	Przegląd Sądowy
PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
St. Eur.	Studia Europejskie

St. Praw.	Studia Prawnicze
TPP	Transformacje Prawa Prywatnego
YEL	Yearbook of European Law
Zb. Orz.	Zbiór Orzecznictwa TS
Zeszyty Prawnicze	Zeszyty Prawnicze Towarzystwa Biblioteki
TBSP UJ	Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego

Inne

B2B	Business to Business – transakcje obustronnie profesjonalne
B2C	Business to Consumer – transakcje mieszane (przedsiębiorca – konsument)
BEUC	European Consumers' Organisation
C2C	Consumer to Consumer – transakcje obustronnie konsumenckie
CLAB	internetowa baza orzeczeń sądów krajowych dotyczących klauzul abuzywnych
DG MARKT	Dyrekcja Generalna do spraw Rynku Wewnętrznego
DG SANCO	Dyrekcja Generalna do spraw Zdrowia i Ochrony Konsumentów
DTI	Department of Trade and Industry (Wielka Brytania)
ECLG	European Consumer Law Group
IMCO	Komitet Parlamentu Europejskiego do spraw Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SN	Sąd Najwyższy
TBSP	Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa

TICOM	Tilburg Institute of Comparative and Transnational Law
TK	Trybunał Konstytucyjny
TS	Trybunał Sprawiedliwości
UOKiK	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Wykaz skróconych nazw aktów prawnych¹

Traktaty

Traktat rzymski	Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą, sporządzony w Rzymie dnia 25 marca 1957 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864)
Jednolity Akt Europejski	Jednolity Akt Europejski, sporządzony w Luksemburgu dnia 17 lutego 1986 r. oraz w Hadze dnia 28 lutego 1986 r. (Dz. Urz. UE L 169 z 1.07.1987)
Traktat z Maastricht	Traktat o Unii Europejskiej, sporządzony w Maastricht dnia 7 lutego 1992 r. (Dz. Urz. UE C 191 z 29.08.1992)
Traktat z Amsterdamu	Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty, sporządzony w Amsterdamie dnia 2 października 1997 r. (Dz. Urz. UE C 340 z 10.11.1997)
Traktat z Nicei	Traktat z Nicei zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty, sporządzony w Nicei dnia 26 lutego 2001 r. (Dz. Urz. UE C 80 z 10.03.2001)

¹ Niniejszy wykaz stanowi jednocześnie wykaz głównych źródeł prawa.

Traktat z Lizbony	Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz. Urz. UE C 306 z 17.12.2007)
Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy (projekt)	Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy z dnia 29 października 2004 r. (Dz. Urz. UE C 310 z 16.12.2004)

Dyrektywy

Dyrektywa 84/450 o reklamie wprowadzającej w błąd	Dyrektywa Rady 84/450/EWG z dnia 10 września 1984 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących reklamy wprowadzającej w błąd (Dz. Urz. UE L 250 z 19.09.1984, s. 17 z późn. zm.) ²
Dyrektywa 85/374 o odpowiedzialności za produkt wadliwy	Dyrektywa Rady 85/374/EWG z dnia 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe (Dz. Urz. UE L 210 z 7.08.1985, s. 29 z późn. zm.)
Dyrektywa 85/577 o umowach zawieranych poza lokalem przedsiębiorstwa	Dyrektywa Rady 85/577/EWG z dnia 20 grudnia 1985 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do umów zawieranych poza lokalem przedsiębiorstwa (Dz. Urz. UE L 372 z 31.12.1985, s. 31)
Dyrektywa 87/102 o kredycie konsumencie	Dyrektywa Rady 87/102/EWG z dnia 22 grudnia 1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych

² Wersja ujednolicona: dyrektywa 2006/114/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotycząca reklamy wprowadzającej w błąd i reklamy porównawczej (Dz. Urz. UE L 376 z 27.12.2006, s. 21).

- i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego (Dz. Urz. UE L 42 z 12.02.1987, s. 48 z późn. zm.)
- Dyrektywa 90/314 o usługach turystycznych** Dyrektywa Rady 90/314/EWG z dnia 13 czerwca 1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek (Dz. Urz. UE L 158 z 23.06.1990, s. 59)
- Dyrektywa 93/13 o nieuczciwych postanowieniach umownych** Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. UE L 95 z 21.04.1993, s. 29 z późn. zm.)
- Dyrektywa 94/47 o timeshare** Dyrektywa 94/47/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 1994 r. w sprawie ochrony nabywców w odniesieniu do niektórych aspektów umów odnoszących się do nabywania praw do korzystania z nieruchomości w oznaczonym czasie (Dz. Urz. UE L 280 z 29.10.1994, s. 83)
- Dyrektywa 97/7 o umowach zawieranych na odległość** Dyrektywa 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 maja 1997 r. w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość (Dz. Urz. UE L 144 z 4.06.1997, s. 19 z późn. zm.)
- Dyrektywa 97/55 o reklamie porównawczej** Dyrektywa 97/55/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 października 1997 r. zmieniająca dyrektywę 84/450/EWG dotyczącą reklamy wprowadzającej w błąd w celu włączenia do niej reklamy porównawczej (Dz. Urz. UE L 290 z 23.10.1997, s. 18)³

³ *Ibidem.*

**Dyrektywa 98/43
o reklamie i sponsorowaniu produktów tytoniowych**

Dyrektywa 98/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 lipca 1998 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich, odnoszących się do reklamy oraz sponsorowania produktów tytoniowych (Dz. Urz. UE L 213 z 30.07.1998, s. 9)

**Dyrektywa 99/44
o sprzedaży konsumenckiej**

Dyrektywa 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 maja 1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji (Dz. Urz. UE L 171 z 7.07.1999, s. 12 z późn. zm.)

**Dyrektywa 2002/65
o sprzedaży usług finansowych na odległość**

Dyrektywa 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 września 2002 r. dotycząca sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość oraz zmieniająca dyrektywę Rady 90/619/EWG oraz dyrektywy 97/7/WE i 98/27/WE (Dz. Urz. UE L 271 z 9.10.2002, s. 16 z późn. zm.)

**Dyrektywa 2005/29
o nieuczciwych praktykach handlowych**

Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („Dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych”) (Dz. Urz. UE L 149 z 11.06.2005, s. 22)

**Dyrektywa 2008/48
o kredycie konsumenckim**

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady

87/102/EWG (Dz. Urz. UE L 133 z 22.05.2008, s. 66 z późn. zm.)

**Dyrektywa 2008/122
o timeshare**

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/122/WE z dnia 14 stycznia 2009 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do niektórych aspektów umów timeshare, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży oraz wymiany (Dz. Urz. UE L 33 z 3.02.2009, s. 10)

**Projekt dyrektywy
o prawach konsumentów
(wniosek Komisji)**

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie praw konsumentów, Bruksela, 8 października 2008 r., KOM(2008) 614 wersja ostateczna

**Dyrektywa 2011/83
o prawach konsumentów**

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. Urz. UE L 304 z 22.11.2011, s. 64)

Wstęp

1. Przedmiotem monografii jest zagadnienie harmonizacji prawa konsumenckiego⁴ w Unii Europejskiej. Podstawowe cele badawcze pracy to opis i analiza ewolucji założeń programu harmonizacyjnego Unii Europejskiej w obszarze prawa konsumenckiego i wyeksponowanie obecnej tendencji opierania dyrektyw konsumenckich⁵ na metodzie harmonizacji zupełnej. Celem jest także ustalenie, jak zmiany w programie harmonizacyjnym na szczeblu unijnym wpływają na proces (szeroko ujmowanej) implementacji w państwach członkowskich. Szczegółowym materiałem badań jest dyrektywa 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych jako (reprezentatywny) przykład unijnego aktu prawnego opartego na metodzie harmonizacji zupełnej⁶.

Harmonizacja i implementacja będą ujmowane jako dwa etapy zjawiska prawnego, charakterystycznego dla Unii Europejskiej, a mianowicie zbliżania porządków prawnych państw członkowskich *sensu largo*. Jednym z czynników wyróżniających powyższe etapy będzie

⁴ W niniejszej pracy stosowane jest pojęcie „prawo konsumenckie”. Jego zakres został omówiony w rozdziale II. Pojęcie „prawo ochrony konsumenta” jest również prawidłowe, ale w celu podkreślenia bardziej prorynkowego niż ochronnego charakteru prawa konsumenckiego Unii Europejskiej, w pracy będzie głównie używane pojęcie „prawo konsumenckie”.

⁵ W dalszej części pracy będzie mowa o tzw. dyrektywach konsumenckich, przez które rozumiem zbiór dyrektyw unijnych ukierunkowanych na ochronę interesów konsumentów lub dotyczących takich interesów, przy czym przedmiotem badań są głównie przepisy unijnych dyrektyw konsumenckich o charakterze prywatnoprawnym (w szczególności dyrektywy konsumenckie dotyczące prawa umów).

⁶ W polskiej wersji językowej niniejszej dyrektywy użyto pojęcia „nieuczciwa praktyka handlowa”. Wydaje się, że przymiotnik „handlowa” pojawił się jako tłumaczenie angielskiego słowa *commercial*, które może być także tłumaczone jako „rynkowa”, „komercyjna” (praktyka). Wobec faktu, że dyrektywa 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych odnosi się zasadniczo do wszystkich dziedzin działalności komercyjnej – gospodarczej i zawodowej – w dalszej części pracy będzie także stosowane pojęcie „nieuczciwa praktyka rynkowa”.

unijne i krajowe kryterium podmiotowe, tj. instytucji i organów przeprowadzających niniejsze procesy. Kryterium podmiotu ma tu doniosłe znaczenie z tego względu, że cele działań prawodawcy unijnego⁷ i organów państw członkowskich są często odmienne.

Harmonizacja prawa jest procesem realizacji celów prawodawcy unijnego podyktowanych potrzebami obrotu gospodarczego na rynku wewnętrznym. Także obecnie – w świetle Traktatu z Lizbony⁸ – kompetencja Unii Europejskiej do harmonizacji przepisów krajowych nadal polega na podejmowaniu działań prawodawczych w celu budowy i rozwoju rynku wewnętrznego. W konsekwencji cel harmonizacyjny Unii Europejskiej jest wciąż związany z optymalizacją obrotu gospodarczego. Poprzez mniej lub bardziej intensywną (zależnie od zastosowanej metody harmonizacji) integrację przestrzeni prawnych, a w konsekwencji i przestrzeni gospodarczych (rynków) poszczególnych państw członkowskich, Unia Europejska realizuje swoje priorytety, czyli cele integracyjno-gospodarcze. Prawo konsumenckie jest ilustracją swobodnego programu harmonizacyjnego realizowanego przez Unię Europejską – ma ono, jako istotny fragment polityki rynku wewnętrznego⁹, sprzyjać realizacji swobód traktatowych¹⁰.

⁷ Posługiwanie się w dalszych rozważaniach pojęciem „prawodawca unijny” jest pewnym skrótem myślowym. Struktura instytucjonalna Unii Europejskiej nie opiera się na trójpodziale władz. Funkcje prawodawcze nie zostały przydzielone jednej instytucji i oddzielone od funkcji wykonawczych. Rada, Parlament Europejski i Komisja Europejska są głównymi instytucjami tworzącymi prawo pochodne, przy czym inicjatywa prawodawcza przysługuje zasadniczo Komisji Europejskiej. Innymi słowy, jest to postać w pewnym sensie konwencjonalna, której na mocy obowiązujących przepisów można przyznać autorstwo norm prawnych. Zob. szerzej na ten temat S. Biernat, *Tworzenie prawa Unii Europejskiej* (w:) J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2002, s. 201 i n.; J. Galster (red.), *Podstawy prawa Unii Europejskiej*, Toruń 2010, s. 138.

⁸ Traktat z Lizbony wprowadza nowe ramy prawne funkcjonowania Unii Europejskiej oraz redefiniuje jej cele. Zmienia on zasady funkcjonowania jej instytucji i ich strukturę kompetencyjną, dokonuje zmiany zarówno treści, jak i nazw traktatów założycielskich.

⁹ Unijne prawo konsumenckie jest przykładem wielu zjawisk reprezentatywnych dla prawa unijnego *sensu largo*, m.in. ewolucji zjawiska i celów harmonizacji prawa we Wspólnocie/Unii Europejskiej, a także trudności i dylematów implementacyjnych na szczeblu krajowym. Ochrona konsumenta w prawie unijnym realizuje się zasadniczo dlatego, że jest ona oficjalnie uznanym fragmentem polityki rynku wewnętrznego. Zob. E. Łętowska, *Europejskie prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2004, s. 6 i n.

¹⁰ W dalszej części pracy na określenie swobód przepływu towarów, osób, usług i kapitału stosowane są zamiennie pojęcia „swobody traktatowe”, „swobody podstawowe” czy „swobody unijne”.

Podstawowym instrumentem (narzędziem) harmonizacji prawa w Unii Europejskiej, także prawa konsumenckiego, jest dyrektywa. Dyrektywa wiąże państwo członkowskie tylko w odniesieniu do celu/rezultatu¹¹, który ma zostać osiągnięty. Dyrektywy są opierane na różnych metodach harmonizacji: zupełnej, minimalnej, a także częściowej *sensu stricto*, opcjonalnej czy alternatywnej. Na decyzję prawodawcy unijnego o zastosowaniu konkretnej metody mają wpływ m.in. takie czynniki, jak: traktatowa podstawa prawna, charakter i przedmiot regulowanej materii, wyznaczone cele, a także okoliczności, w jakich dyrektywa jest przyjmowana – łatwość, ewentualnie trudność, osiągnięcia konsensusu politycznego co do jej postanowień. Zastosowana metoda harmonizacji ma istotny wpływ na prawidłową identyfikację celu dyrektywy oraz określenie marginesu swobody implementacyjnej państw członkowskich.

Realizacja celu dyrektywy następuje w krajowym procesie implementacji, na który składa się całość działań państw członkowskich podejmowanych na podstawie i w granicach art. 288 akapit 3 TFUE oraz krajowych przepisów konstytucyjnych. Implementacja dyrektyw przez państwa członkowskie odbywa się na etapie stanowienia (transpozycja) oraz stosowania prawa przez organy krajowe, w głównej mierze przez sądy¹². Błędy popełnione na etapie transpozycji pociągają za sobą dalekosiężne skutki, których eliminacja w procesie sądowego stosowania prawa wymaga aktywności sądów. Precyzyjność i klarowność postanowień aktów prawnych transponujących dyrektywy¹³ to jedne z wielu czynników wpływających na prawidłowość stosowania prawa przez sądy krajowe. Z perspektywy sądu krajowego stosującego akt prawny transponujący dyrektywę istotne jest, aby dokonać ustaleń, w jakim stopniu działania transpozycyjne podjęte przez prawodawcę krajowego osiągną cel założony w dyrektywie.

2. Podjęcie problematyki harmonizacji prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej, w szczególności problemu harmonizacji zupełnej, było podyktowane następującymi względami. Po pierwsze, problema-

¹¹ Pojęcia „cel” i „rezultat” dyrektywy unijnej będą w niniejszej pracy stosowane zamiennie.

¹² Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto pojęcie sądu krajowego w rozumieniu, w jakim stosuje je Trybunał na potrzeby procedury prejudycjalnej (art. 267 TFUE).

¹³ W pracy posługuję się pojęciami aktu (prawnego) implementującego/transponującego (postanowienia dyrektywy/dyrektywę), ewentualnie aktu transpozycyjnego/implementacyjnego, przepisów transponujących/implementujących, czyli są to przepisy prawa krajowego objęte zakresem przedmiotowym danej dyrektywy.

tyka ta jest wciąż aktualna i cechuje się dużą dynamiką zmian. Jej opracowanie jest szczególnie istotne w obliczu coraz wyraźniejszych deklaracji instytucji unijnych o porzuceniu dotychczasowej metody harmonizacji minimalnej, na której opierane były dyrektywy konsumenckie, na rzecz dyrektyw opartych na metodzie harmonizacji zupełnej. Po drugie, omawiane zagadnienia mają sporny charakter i wzbudzają kontrowersje w doktrynie, która podkreśla ich złożone konsekwencje oraz zróżnicowany wpływ na krajowe porządki prawne¹⁴. Po trzecie, stan polskich badań nad problematyką podjętą w niniejszej pracy nie jest satysfakcjonujący. Brakuje w najnowszej polskiej literaturze opracowania, które stanowiłoby kompleksową i pogłębioną analizę metody harmonizacyjnej w unijnym prawie konsumenckim, przy uwzględnieniu konsekwencji techniczno-legislacyjnych implementacji, następstw dla krajowego wymiaru sprawiedliwości oraz generalnego wpływu na system prawa krajowego. Dyskusja dotycząca powyższych zagadnień toczy się ze zróżnicowanym natężeniem i na różnych płaszczyznach, ale zazwyczaj w dużym stopniu ma charakter ogólnikowy lub jest jedynie wzmiankowana w opracowaniach na temat poszczególnych dyrektyw konsumenckich. Po czwarte, zjawisko harmonizacji prawa w Unii Europejskiej jest tematem ciekawym i intrygującym, łączącym zarówno zagadnienia *stricto* prawne, jak również ekonomiczne, społeczne, w tym kulturowe. Należy podzielić pogląd T. Kota, że harmonizacja systemów prawnych państw Unii Europejskiej jest jednym z najbardziej interesujących problemów funkcjonowania Unii, a przyjęte cele i metody harmonizacji stawiają w nowym świetle relacje Unia – państwo – jednostka¹⁵.

Mimo niewątpliwej atrakcyjności problematyki transformacji procesów harmonizacyjnych, temat ten niesie ze sobą istotne problemy badawcze, szczególnie ze względu na swoją dynamikę i złożoność. Udzielenie na obecnym etapie jednoznacznych odpowiedzi na niektóre z pytań badawczych nie jest możliwe, a nawet celowe. Na przykład tzw. trudności potranspozycyjne (etap stosowania aktów transponujących dyrektywy oparte na metodzie harmonizacji zupełnej) będą dopie-

¹⁴ G. Howells, R. Schulze (red.), *Modernising and Harmonising Consumer Contract Law*, Munich 2009; H.-W. Micklitz, N. Reich, V. Rott, *Understanding EU Consumer Law*, Antwerpen 2009; R. Stefanicki (red.), *Aktualne tendencje w prawie konsumenckim*, Wrocław 2010; J. Frąckowiak, R. Stefanicki (red.), *Ochrona konsumenta w prawie polskim na tle koncepcji effet utile*, Wrocław 2011.

¹⁵ T. Kot, *Harmonizacja prawa w Unii Europejskiej*, KPP 1995, z. 4, s. 544.

ro widoczne w dłuższej perspektywie czasowej. Nie ukształtowała się jeszcze krajowa praktyka orzecznicza, która stanie się właściwym punktem odniesienia dla oceny, czy implementacja dyrektyw opartych na metodzie harmonizacji zupełnej jest prawidłowa¹⁶. Podobnie co do perspektywy czasowej przedstawia się kwestia interpretacji postanowień takich dyrektyw przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹⁷.

Podjęta problematyka to tylko jeden z aspektów wpływu prawa unijnego na prawo państw członkowskich, w głównej mierze na prawo prywatne, i z pewnością nie wyczerpuje tego wieloaspektowego zagadnienia. W prezentowanej publikacji skupiono się na prawie prywatnym (tzw. korpus prawa umów), ponieważ w tej dziedzinie wpływ prawa unijnego na krajowe systemy prawne, jak i związane z tym trudności, rysują się najwyraźniej. Celem pracy nie jest ani wyczerpujące przedstawienie historycznego rozwoju harmonizacji prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej czy postanowień poszczególnych dyrektyw konsumenckich¹⁸, ani wyczerpująca analiza istoty zjawiska harmonizacji¹⁹. Ponadto monografia ta nie ma charakteru szczegółowego komentarza do merytorycznych postanowień dyrektywy 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych²⁰ czy wyników jej implementacji w państwach członkowskich. Ma na celu zobrazować zmiany w programie harmonizacyjnym prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej, przy czym jed-

¹⁶ Z tego względu – oraz z uwagi na konieczność przeprowadzenia szczegółowej analizy porównawczej w ograniczonych ramach pracy – przykładowe orzecznictwo krajowe, wydawane na gruncie aktów implementujących dyrektywy konsumenckie, oparte na metodzie harmonizacji zupełnej, zostanie jedynie wzmiankowane w różnych miejscach monografii, wtedy gdy będzie to niezbędne dla zachowania spójności wyводу czy zarysowania szerszej perspektywy badawczej.

¹⁷ Po reformie przeprowadzonej przez Traktat z Lizbony Trybunał Sprawiedliwości (zwyczajowo określany skrótem ETS) otrzymał nazwę Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Obejmuje on Trybunał Sprawiedliwości, Sąd i sądy wyspecjalizowane. Zapewnia on poszanowanie prawa w wykładni i stosowaniu traktatów (art. 19 TUE).

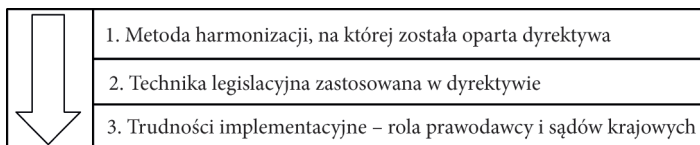
¹⁸ Na ten temat E. Łętowska, *Europejskie prawo umów...*, *passim*; J. Maliszewska-Nienartowicz, *Ewolucja ochrony konsumenta w europejskim prawie wspólnotowym*, Toruń 2004; F. Grzegorzcyk, *Prawo konsumenckie w Unii Europejskiej. Aspekty systemowe harmonizacji*, Warszawa 2009.

¹⁹ Na ten temat P.J. Slot, *Harmonisation*, ELR 1996, nr 21.

²⁰ Por. opracowania monograficzne na ten temat zarówno w literaturze zagranicznej, jak i polskiej: R. Stefanicki, *Nieuczciwe praktyki handlowe w świetle prawodawstwa Unii Europejskiej – dyrektywa 2005/29/WE*, Warszawa 2007; S. Weatherill, U. Bernitz (red.), *The Regulation of Unfair Commercial Practices under EC Directive 2005/29*, Oxford 2007; G. Howells, H.-W. Micklitz, T. Wilhelmsson, *European Fair Trading Law – the Unfair Commercial Practices Directive*, Hampshire 2006.

nym z głównych celów rozważań jest opis i analiza dogmatyczna trójstopniowej relacji przedstawionej na poniższym diagramie.

Diagram I. Problemy badawcze

3. W ramach prawodawstwa konsumenckiego w Unii Europejskiej występują zasadniczo dwie metody harmonizacji, różniące się zakresem oddziaływania regulacji oraz intensywnością (tj. zakładanym poziomem zbliżania prawa krajowego) – metoda harmonizacji minimalnej oraz zupełnej. Pierwsza dekada XXI w. cechuje się coraz częstszymi deklaracjami instytucji unijnych o posługiwaniu się metodą harmonizacji zupełnej²¹. Na takiej metodzie harmonizacji opierane są nowe dyrektywy konsumenckie przyjmowane po 2005 r.²² W ocenie Komisji Europejskiej podejście oparte na harmonizacji zupełnej zostało przyjęte z powodzeniem w dyrektywie 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych i stanowi „nowy standard w dziedzinie praw konsumentów wynikających z umów”²³. Obecną tendencję egzemplifikują następujące dyrektywy: dyrektywa 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych, dyrektywa 2008/48 o kredycie konsumenckim, dyrektywa 2008/122 o timeshare oraz dyrektywa 2011/83 o prawach konsumentów²⁴. Dyrektywy konsumenckie oparte na metodzie harmonizacji zupełnej – wyka-

²¹ A. Kunkiel-Kryńska, *Ochrona konsumentów: zwrot ku pełnej harmonizacji przepisów*, Rzeczpospolita z 6 sierpnia 2007 r.; R. Stefanicki, *Aktualne tendencje w prawie konsumenckim*, PPH 2010, nr 7, s. 50 i n.; M. Stürner, *Vollharmonisierung in Europäischen Verbraucherrecht?*, München 2010; A. Kunkiel-Kryńska, *Unijne prawo konsumenckie*, Rzeczpospolita z 6 maja 2011 r.; R. Stefanicki, *Potencjalne i rzeczywiste standardy ochrony prawnej konsumenta*, PPH 2011, nr 7, s. 55 i n.

²² Przyjęcie dyrektywy 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych.

²³ Uzasadnienie do projektu dyrektywy o prawach konsumentów, s. 8.

²⁴ Dyrektywa 2011/83 o prawach konsumentów jest rezultatem projektu „Przegląd dorobku prawnego w dziedzinie praw konsumenta”. Jego przedmiotem było pierwotnie osiem dyrektyw konsumenckich, następnie został on zawężony do czterech dyrektyw, a ostatecznie objął dwie z nich. W tej kwestii informacje na stronie internetowej Komisji: www.ec.europa.eu/consumers/rights/cons_acquis_en.htm. Szerzej na ten temat w rozdziale III pkt 5.

zujące podobieństwo do bezpośrednio skutecznych rozporządzeń unijnych – cechują się głęboką ingerencją w systemy prawa państw członkowskich. Powyższa tendencja harmonizacyjna koresponduje z coraz częstszym przyjmowaniem rozporządzeń, w tym w obszarze prawa prywatnego²⁵, ekspansywnością działań instytucji unijnych, w szczególności Komisji²⁶, oraz orzecznictwa TS²⁷ (tzw. tendencje „absolutyzacji” prawa unijnego²⁸).

4. W procesie implementacji dyrektyw konsumenckich opartych na metodzie harmonizacji minimalnej, państwa członkowskie mogą

²⁵ Na przykład: rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Bruksela I) (Dz. Urz. UE L 12 z 16.01.2001, s. 1 z późn. zm.), rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz. Urz. UE L 177 z 4.07.2008, s. 6 ze sprost.), rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II) (Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 40), rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz. Urz. UE L 399 z 30.12.2006, s. 1 z późn. zm.), rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 1). Ważne miejsce należy przypisać projektowi rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspólnego europejskiego prawa sprzedaży z dnia 11 października 2011 r., KOM(2011)635 wersja ostateczna. Na temat takich tendencji zob. H.-W. Micklitz, *The targeted full harmonisation approach: looking behind the curtain* (w:) G. Howells, R. Schulze (red.), *Modernising and Harmonising Consumer...*, s. 55.

²⁶ Komisja stara się wpływać na szeroko pojęty proces implementacji dyrektyw. Po pierwsze, dzieje się tak w fazie przedtranspozycyjnej poprzez coraz częstsze spotkania instruktazowe z przedstawicielami państw członkowskich, podczas których sugerowany jest sposób i metody transpozycji odpowiadające wymaganiom Komisji. Tego typu spotkania były organizowane na szeroką skalę w okresie przedtranspozycyjnym dyrektywy 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych. Po drugie, Komisja stara się wpływać na proces implementacji w fazie oceny prawidłowości implementacji. Mimo że teoretycznie państwo członkowskie zobowiązane jest do osiągnięcia rezultatu dyrektywy, przy pozostawieniu mu swobody wyboru formy i środków, to w praktyce Komisja dąży do dosłownej transpozycji postanowień dyrektyw konsumenckich. Zob. M. Jagielska, K. Lis, E. Łętowska, P. Mikłaszewicz, A. Wiewiórowska-Domagalska, *Implementacja prawa konsumenckiego w Polsce*, EPS 2006, nr 12, s. 16.

²⁷ E. Łętowska, *Dialog i metody. Interpretacja w multicytrycznym systemie prawa (cz. I)*, EPS 2008, nr 11, s. 6 i n.; E. Łętowska, A. Wróbel, *Sądy – team czy chór solistów*, EPS 2006, nr 3, s. 4 i n.

²⁸ E. Łętowska, *Problemy z implementacją prawa konsumenckiego w Polsce*, referat na konferencję „Integracja prawa konsumenckiego w ramach krajowych kodeksów cywilnych”, Warszawa, Ministerstwo Sprawiedliwości, 26–27 stycznia 2006 r.

stanowiąc krajowe przepisy prawne przewidujące wyższy poziom ochrony konsumenta, przy respektowaniu traktatowych swobód i zasady proporcjonalności. W początkowej fazie integracji – przy dużym zróżnicowaniu krajowych porządków prawnych – taka „kompromisowa” metoda zbliżania prawa była postrzegana jako dość skuteczny instrument, zapewniający eliminację (krajowych) różnicowań reżimów prawnych i poziomów ochrony konsumenta na wspólnym rynku Unii Europejskiej.

Wybór ścieżki harmonizacji minimalnej umożliwił unijnemu prawodawcy regulację obszarów prawnych, w których konsensus polityczny – w obliczu różnych tradycji prawnych państw członkowskich – wydawał się trudny do osiągnięcia lub wręcz niemożliwy. Co ważne, harmonizacja minimalna umożliwiała ochronę spójności i specyfiki krajowych systemów prawnych przez pozostawienie państwom członkowskim znacznej swobody w tworzeniu najbardziej optymalnych rozwiązań prawnych. Innymi słowy, metoda taka w pewnym stopniu umożliwiała utrzymanie jednorodnych i ugruntowanych w praktyce krajowej instytucji prawnych. Według niektórych ujęć harmonizacja minimalna jest cechą konstytutywną unijnego prawa konsumenckiego²⁹. Jednak w obliczu zwrotu ku harmonizacji zupełnej w prawie konsumenckim Unii Europejskiej teza ta traci na aktualności.

5. Harmonizacja zupełna zakłada pełne, jednolite i wyczerpujące uregulowanie danej materii na szczeblu unijnym, praktycznie bez możliwości korzystania przez państwa członkowskie ze swobody implementacyjnej. Oznacza to, że państwa członkowskie nie mogą ani przyjmować, ani utrzymywać krajowych przepisów odmiennych od postanowień dyrektywy, chyba że sama dyrektywa przewiduje (dopuszcza) stosowne derogacje. Z tego względu dyrektywy oparte na metodzie harmonizacji zupełnej w praktyce zbliżają się do instrumentów unifikacji prawa w Unii Europejskiej, tj. rozporządzeń. Pojawia się tu problem zgodności dyrektyw opartych na metodzie harmonizacji zupełnej z istotą aktu prawnego, jakim jest dyrektywa zdefiniowana w art. 288 akapit 3 TFUE.

²⁹ Niektórzy autorzy stawiają znak równości między prawem konsumenckim Unii Europejskiej w ogólności a dyrektywami konsumenckimi opartymi na metodzie harmonizacji minimalnej. Zob. M. Dougan, *Minimum Harmonization and the Internal Market*, CMLR 2000, nr 37, s. 853; H.-W. Micklitz, S. Weatherill, *Consumer Policy in the European Community: Before and After Maastricht*, JCP 1993, nr 16, s. 285.

Zwolennicy harmonizacji zupełnej w obszarze prawa konsumenckiego jako jej zaletę uznają możliwość najpełniejszej eliminacji różnic w reżimach prawnych państw członkowskich (w tym wyrównanie poziomów ochrony konsumenta)³⁰. Ma to zapewnić większą pewność prawa/obrotu prawnego zarówno po stronie konsumentów, jak i profesjonalistów³¹ prowadzących transgraniczną działalność gospodarczą, a także minimalizować koszty takiej działalności.

Pojawiają się tu jednak nowe, złożone problemy, wśród których należy wymienić następujące.

Po pierwsze, dyrektywy konsumenckie oparte na metodzie harmonizacji zupełnej – jako źródło norm, które państwa członkowskie są obowiązane jednolicie implementować – powinny posługiwać się adekwatną do takiego celu techniką legislacyjną. Jakość techniki legislacyjnej unijnego aktu prawnego, tj. czytelne i precyzyjne reguły redakcji tekstu prawnego, jasna i rozłączna siatka pojęciowa oraz umiar w stosowaniu pojęć o niejasnych granicach znaczeniowych, ma decydujące znaczenie dla osiągnięcia celów harmonizacji zupełnej i prawidłowości implementacji na szczeblu krajowym³².

³⁰ Przyczyną tak ujmowanych różnic są odmienne tradycje i systemy prawne państw członkowskich. Część różnic wynika z wprowadzania dyrektyw opartych na metodzie harmonizacji minimalnej. Por. motyw 11 i 12 dyrektywy 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych.

³¹ W pracy posługuję się zamiennie pojęciami „profesjonalista”, „przedsiębiorca” lub „konkurent” (ostatnie zgodnie z terminologią dyrektywy 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych).

³² Kwestia techniki legislacyjnej i budowy aktów prawnych stała się w ostatnich latach przedmiotem debaty oraz wielu działań, podejmowanych głównie przez Komisję. Zgodnie z założeniami zasad techniki prawodawczej, akty prawa unijnego powinny być napisane w sposób przejrzysty, jasny i precyzyjny, a także powinny uwzględniać rodzaj aktu prawnego (rozporządzenie, dyrektywa). Zob. A. Łazowski (red.), *Unia Europejska. Prawo instytucjonalne i gospodarcze*, Warszawa 2007, s. 196. Natomiast zgodnie ze *Wspólnym Przewodnikiem Praktycznym Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji dotyczącym redagowania prawa wspólnotowego*, Luksemburg 2008, s. 5: „[...]aby prawo wspólnotowe było bardziej zrozumiałe i właściwie stosowane, konieczne jest zapewnienie jego wysokiej jakości redakcyjnej. Akty przyjmowane przez instytucje Wspólnoty muszą być sporządzone w sposób zrozumiały i konsekwentny, zgodnie z jednolitymi zasadami dotyczącymi formy i redakcji przepisów prawnych, tak aby obywatele i podmioty gospodarcze mogli rozpoznać swoje prawa i obowiązki, aby sądy mogły je egzekwować i aby państwa członkowskie mogły je transponować do swojego prawodawstwa właściwie i w odpowiednim terminie [...]”. Zob. także Rezolucja Rady z dnia 8 czerwca 1993 r. w sprawie jakości redakcyjnej prawa wspólnotowego (Dz. Urz. UE C 166 z 17.06.1993, s. 1), dokument Komisji – Ogólne wytyczne w sprawie polityki legislacyjnej, dokument SEC (1995)2255/7 z dnia 18 stycznia 1996 r. oraz porozumienie międzyinstytucjonalne

Po drugie, pojawia się pytanie o zasadność ingerowania poprzez dyrektywy oparte na metodzie harmonizacji zupełnej w krajowe systemy prawa, zwłaszcza prawa prywatnego. Pierwotnie dyrektywy tego typu były przyjmowane po to, by regulować zagadnienia *stricte* techniczne (reglamentowane w głównej mierze za pomocą środków właściwych prawu administracyjnemu np. zakazy dotyczące używania pewnych składników, atestowania, certyfikowania), z natury rzeczy poddające się łatwej systematyzacji i standaryzacji (tzw. harmonizacja techniczna)³³. Natomiast w przypadku prawa prywatnego ustalenie jednolitego wachlarza rozwiązań prawnych na poziomie unijnym niesie ze sobą ryzyko, że nie będą one korespondowały ze spójnymi i elastycznymi rozwiązaniami przyjętymi w krajowych systemach prawnych. Działania implementacyjnych nie ułatwia to, że instytucje unijne, podejmując inicjatywę prawodawczą, kierują się sobie właściwymi celami integracyjno-ekonomicznymi. Dyrektywy oparte na metodzie harmonizacji zupełnej posługują się autonomiczną siatką pojęć i konstrukcji prawnych, które bywają obce systemom państw członkowskich, co, wobec braku możliwości ich modyfikacji w procesie implementacji, może prowadzić do postępującej dezintegracji systemu prawa krajowego. Powstają więc kolizje między założeniami (pojęciami, koncepcjami) prawa unijnego a kształtem porządków prawnych państw członkowskich, w szczególności w obszarze prawa cywilnego, w tym prawa zobowiązań³⁴.

6. Obecnie w doktrynie szeroko dyskutuje się nad tym, czy dyrektywy konsumenckie oparte na metodzie harmonizacji zupełnej doprowadzą do pogłębiania trudności implementacyjnych (występujących już przy implementacji dyrektyw opartych na metodzie harmonizacji minimalnej)³⁵. Trudności implementacyjne mogą pojawić się zarówno

z dnia 22 grudnia 1998 r. w sprawie wspólnych wytycznych dotyczących jakości legislacji wspólnotowej (Dz. Urz. UE C 73 z 17.03.1999, s. 1).

³³ Dyrektywy dotyczące kwestii normalizacji (cech) i oznaczeń produktów. Dyrektywy tego typu przyjmowane były głównie przed 1985 r., np. dyrektywa Rady 76/768/EWG z dnia 27 lipca 1976 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw Państw Członkowskich dotyczących produktów kosmetycznych (Dz. Urz. UE L 262 z 27.09.1976, s. 169 z późn. zm.).

³⁴ T. Pajor, *Harmonizacja prawa prywatnego z prawem Unii Europejskiej* (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 253. Zob. także I. Kamiński, *Kontrowersje wokół pojęcia europejskiej kultury prawa prywatnego*, PiP 2000, z. 1, s. 44 i n. Autor ujmuje takie kolizje jako „prawne irytanty”.

³⁵ M. Stürner, *Vollharmonisierung in Europäischen...*, *passim*; G. Howells, R. Schulze (red.), *Modernising and Harmonising Consumer...*, *passim*; G. Howells, *The*

w procesie transpozycji, jak i stosowania krajowych przepisów implementujących dyrektywy. Przy braku możliwości modyfikacji w prawie krajowym postanowień (w tym poziomu ochrony) dyrektywy opartej na metodzie harmonizacji zupełnej, konieczna jest dokładna identyfikacja (zakresu) obszaru podlegającego zbliżeniu. Zadania tego nie ułatwia niedoskonała technika legislacyjna, tj. posługiwanie się zwrotami niedookreślonymi i nieostrymi³⁶, klauzulami generalnymi i różnymi derogacjami, a w konsekwencji często niejasny zakres regulacji i oddziaływania danej dyrektywy. Takie cechy legislacji (szczególnie klauzule generalne) zwiększają zapotrzebowanie na rozstrzyganie spraw przez sądy³⁷. Dlatego też trudności implementacyjne mogą być szczególnie widoczne na etapie stosowania krajowych aktów prawnych przez sądy państw członkowskich. W tym kontekście podjęte w niniejszej pracy rozważania mają na uwadze nie tylko teoretyczny wymiar metody harmonizacji zupełnej, ale głównie jej operatywno-praktyczne aspekty, istotne z punktu widzenia jej konsekwencji dla procesu implementacji.

7. Dyrektywa 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych jest reprezentatywnym przykładem zmian w podejściu harmonizacyjnym i technice legislacyjnej prawa konsumenckiego Unii Europejskiej, gdzie

Rise of European Consumer Law – Whither National Consumer Law?, Sydney Law Review 2006, nr 28; M. Mazurek, *Wpływ maksymalnych dyrektyw konsumenckich na funkcjonowanie skodyfikowanych systemów prawa cywilnego*, TPP 2008, nr 2, s. 23 i n.; N. Reich, *Von der Minimal – zur Voll – zur Halbharmonisierung. Ein europäisches Privatrechtsdrama in fünf Akten*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht 2010, nr 1; M. Faure, *Towards a maximum harmonization of consumer contract law?*, Maastricht Journal 2008, nr 15; J. Stuyck, E. Terryn, T. van Dyck, *Confidence through Fairness? The New Directive on Unfair Business-To-Consumer Commercial Practices in the Internal Market*, CMLR 2006, nr 43, s. 107 i n. Konferencje naukowe poświęcone zagadnieniom tendencji w harmonizacji prawa konsumenckiego Unii Europejskiej: „Integracja prawa konsumenckiego w ramach krajowych kodeksów cywilnych”, Warszawa, Ministerstwo Sprawiedliwości, 26–27 stycznia 2006 r.; „Harmonizacja europejskiego prawa prywatnego – wnioski dla polskiego legislatora”, Warszawa, Ministerstwo Sprawiedliwości, 18–19 czerwca 2008 r.; „Kierunki rozwoju europejskiego prawa prywatnego – wpływ europejskiego prawa konsumenckiego na prawo krajowe”, Katowice, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, 23–24 września 2010 r.; „Potencjalne i rzeczywiste standardy ochrony prawnej konsumenta”, Wrocław, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 27 maja 2011 r.

³⁶ Mimo że terminy te nie są synonimami, to w niniejszej pracy pojęcia „niedookreśloność” i „nieostrość” są stosowane wymiennie.

³⁷ E. Łętowska (w:) E. Łętowska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 5. *Prawo zobowiązań – część ogólna*, Warszawa 2006, s. 50.

następuje wyraźny zwrot ku metodzie harmonizacji zupełnej³⁸. Może ona z wielu względów aspirować do zajęcia pozycji nowatorskiego aktu prawnego, przyjętego w obszarze ochrony konsumentów. Po pierwsze, jest to dyrektywa horyzontalna, która została oparta na metodzie harmonizacji zupełnej. Z tego względu stanowi *novum* w porównaniu z dotychczasowymi „punktowymi” dyrektywami konsumenckimi³⁹, opartymi zasadniczo na metodzie harmonizacji minimalnej. Po drugie, posługuje się klauzulą generalną, zawierającą ogólny zakaz nieuczciwych praktyk handlowych. Po trzecie, jest pierwszym przyjętym na taką skalę instrumentem w obszarze unijnego prawa zwalczania nieuczciwej konkurencji⁴⁰.

Pojawia się jednak problem kompatybilności celów/metody harmonizacji dyrektywy 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych i zastosowanych w niej rozwiązań legislacyjnych. Główną przyczyną przyjęcia dyrektywy była (w uzasadnieniu Komisji) konieczność pełnej eliminacji zróżnicowania reżimów prawnych państw członkowskich (które powstały m.in. na skutek implementacji dyrektywy 84/450 o reklamie wprowadzającej w błąd), a tym samym zniwelowanie stanu niepewności prawa/obrotu prawnego. W tym celu dyrektywa 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych została oparta na metodzie harmonizacji zupełnej, dążącej do jednolitych wyników implementacyjnych. Cel ten wydaje się jednak mało realny do zrealizowania. Oparcie dyrektywy na klauzuli generalnej prowadzi do uelastycznienia procesu stosowania prawa. Co więcej, dyrektywa jest kazuistyczna, cechuje się nieostrością pojęć i niejasnym zakresem regulacji. W konse-

³⁸ A. Kunkiel-Kryńska, *Nowe rozwiązania prawa ochrony konsumenta w dyrektywie o nieuczciwych praktykach rynkowych*, EPS 2007, nr 8, s. 26 i n.

³⁹ Mówiąc o „punktowym” charakterze dyrektyw konsumenckich, posługuję się pewnym skrótem myślowym. Oznacza to, że unijne prawo konsumenckie nie ma charakteru systematycznej, kompleksowej regulacji. W zamian przybiera postać normowania punktowego, fragmentarycznego, sektorowego, bywa że drobiazgowego/kazuistycznego (w zakresie wyboru materii), tj. regulowania poszczególnych zjawisk społeczno-gospodarczych, jeśli wywierają one lub mogą wywierać negatywny wpływ na funkcjonowanie wspólnego rynku, w tym zwłaszcza przez ograniczenie podstawowych swobód oraz utrudnianie konkurencji między przedsiębiorcami. Określenia takie są powszechnie stosowane w literaturze przedmiotu (ang. *piecemeal approach*). Zob. E. Łętowska, *Europejskie prawo umów...*, s. 18. Autorka jest zdania, że o tym, jakie kwestie będą przedmiotem regulacji, nie decydowała świadoma polityka.

⁴⁰ J. Maliszewska-Nienartowicz, *Dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych – pierwszy etap wspólnotowego prawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji?*, PPH 2007, nr 1.

kwencji należy się raczej spodziewać zróżnicowanych wyników praktyki stosowania przepisów ją implementujących w państwach członkowskich. W tej sytuacji leżąca u genezy niniejszej dyrektywy niepewność prawa nie tylko nie zostanie wyeliminowana, ale swoista sytuacja niepewności może być pogłębiana przez kazuistyczną praktykę stosowania krajowych przepisów ją implementujących przez sądy państw członkowskich. Ponadto akty prawne implementujące dyrektywę 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych będą istniały obok dotychczasowego prawodawstwa, będącego np. implementacją dyrektywy 84/450 o reklamie wprowadzającej w błąd oraz krajowego prawa zwalczania nieuczciwej konkurencji, co także nie sprzyja zakładanej jednolitości krajowych przepisów i orzecznictwa. Dyrektywa 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych posłuży jako ilustracja wspomnianych wyżej w pkt 6 trudności implementacyjnych, zarówno transpozycyjnych, jak i przy stosowaniu krajowych przepisów implementujących przez sądy państw członkowskich.

8. W uwagach wprowadzających nie sposób przedstawić wyczerpująco kontekstu prawnego, w jakim umiejscowione będą dalsze rozważania. Nie jest to także celem niniejszej pracy. Jednak, mając na uwadze, że problematyka pracy obejmuje głównie obszar prawa prywatnego, należy podkreślić, że kwestia harmonizacji zupełnej w unijnym prawie konsumenckim wpisuje się w nurt szerszej debaty na temat strategii integracji unijnej oraz kształtowania systemu prawa.

Dotyczy ona różnych aspektów, w tym sposobów i poziomu ujednolicenia prawa państw członkowskich (kształtowanie organiczne poprzez trwałe linie orzecznicze⁴¹ czy legislacyjne, w tym kodyfikację), używanych środków (metoda harmonizacji, za pomocą dyrektyw czy rozporządzeń, przez prawo materialne czy środki kolizyjne, np. szersze korzystanie z zasady państwa pochodzenia) oraz przedmiotu (czy ujednolicanie prawa materialnego powinno dotyczyć tylko transakcji transgranicznych, czy także pozbawionych tego elementu)⁴². W obszarze

⁴¹ W literaturze opisywana jest tzw. regulacja przez zaniechanie regulacji, tj. technika polegająca na odwołaniu się do wykładni już istniejących przepisów. Według A. Biercia oznacza ona maksymalne wykorzystanie orzecznictwa sądowego (dopóki nie prowadziłyby ono do wykładni przepisów *contra legem*). Zob. A. Bierć, *Osiem grzechów głównych, nie licząc pomniejszych*, Rzeczpospolita z 26 października 2004, s. C3.

⁴² E. Łętowska (w): E. Łętowska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 5..., s. 61; A. Bierć, *Spór o kodyfikację jako metodę unifikacji prawa prywatnego w Europie* (w:) J. Wawrzyniak, M. Laskowska (red.), *Instytucje prawa konstytucyjnego w dobie integracji europejskiej*, Warszawa 2009, s. 522 i n. i cytowana tam obszerna literatura.

tym mieszczą się nowe zjawiska i tendencje rozwoju prawa prywatnego⁴³, także harmonizacji czy też unifikacji prawa umów.

Postęp procesów integracyjnych w obrębie Unii Europejskiej w sposób znaczący wpływa na kształtowanie się prawa prywatnego o zasięgu ogólnounijnym, dostosowanego do potrzeb rozwijającego się rynku wewnętrznego⁴⁴. Już od dłuższego czasu istnieje wyraźna tendencja w zakresie harmonizacji czy nawet unifikacji prawa umów⁴⁵; dotychczasowe działania unifikacyjne prawa materialnego w zakresie prawa zobowiązań dotyczą właśnie prawa umów. Jednak osiągnięty do tej pory poziom harmonizacji, będący wynikiem implementacji dyrektyw, często jest uznawany za niewystarczający ze względu na jego ograniczony zakres i sektorowy, fragmentaryczny („chaotyczny”) charakter. Długoterminowym celem dalszej integracji unijnej jest wypracowanie wspólnych norm prawnych, regulujących stosunki ekonomiczne na obszarze Unii Europejskiej. Różnice między krajowymi systemami prawnymi, w przekonaniu instytucji unijnych, niekorzystnie wpływają na rozwój stosunków gospodarczych, nie zapewniając właściwej ochrony interesów konsumentów, a także ograniczając inicjatywę gospodarczą, szczególnie wśród małych i średnich przedsiębiorców, którzy rezygnują z zawierania transakcji transgranicznych ze względu na niezajomość obcych unormowań cywilnoprawnych⁴⁶.

⁴³ Przyjmując pewne uproszczone założenia, regulacje unijne w zakresie prawa prywatnego obejmują m.in. prawo umów (umowy konsumenckie i w obrocie między przedsiębiorcami), handel elektroniczny (*e-commerce*), prawo spółek, transport lotniczy, prawo pracy.

⁴⁴ S. Leibe, *Drogi do europejskiego prawa prywatnego*, EPS 2007, nr 8, s. 5. Autor akcentuje, że integracja rynkowa i prawo prywatne wzajemnie się warunkują.

⁴⁵ M.A. Dausés, *Jednolite prawo cywilne w Europie?*, PPH 2003, nr 6, s. 13 i n.

⁴⁶ Brak jednolitości krajowych regulacji prawnych i idąca za tym zróżnicowana praktyka stosowania prawa może zwiększać ryzyko gospodarcze przedsiębiorców. Zgodnie z art. 6 ust. 1 rozporządzenia 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), umowa zawarta pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą, który kieruje swoją działalność do innego państwa (tzw. B2C), w razie braku wyboru prawa, podlega prawu państwa, w którym konsument ma miejsce zwykłego pobytu. W efekcie przedsiębiorcy, którzy prowadzą działalność transgraniczną (sklepy internetowe), powinni stosować 27 krajowych systemów prawa konsumenckiego i liczyć się z koniecznością opracowywania różnych wzorców umów dla poszczególnych państw członkowskich. Przedsiębiorcy, którzy prowadzą działalność międzynarodową, zazwyczaj radzą sobie z tymi zagadnieniami prawnymi np. przez zakładanie spółek „córek”, oddziałów w innych państwach czy dzięki pomocy międzynarodowych działów prawnych i działów *compliance*. Niemniej jednak zarówno część małych, jak i dużych przedsiębiorców – chcąc minimalizować ryzyko prawne – może w praktyce ograniczać swoją działalność

W tym kontekście wypracowanie wspólnych przepisów – w ostatecznym kształcie może nawet regulacji kodeksowej – miałyby skutkować usprawnieniem obrotu poprzez optymalizację warunków wymiany handlowej i obniżenie kosztów transakcji ponadgranicznych. Obok argumentów natury ekonomicznej, służących potwierdzeniu zasadności koncepcji jednolitego unijnego prawa prywatnego, Komisja podnosi argument odwołujący się do dalszej integracji politycznej i społecznej. W myśl tych założeń poczucie wspólnej tożsamości obywateli Unii Europejskiej powinno wyrażać się między innymi w jedności uregulowań prawnych. W tym ujęciu uniformizacja prawa traktowana jest jako niezbędny czynnik, warunkujący faktyczną integrację państw członkowskich Unii Europejskiej. Harmonizacja/ujednolicenie prawa zobowiązań na szczeblu ogólnounijnym jest więc koniecznością, a nie kwestią woltarystycznego wyboru⁴⁷.

Na tematykę tendencji rozwoju prawa prywatnego, w tym harmonizacji prawa umów w Unii Europejskiej, składają się w szczególności zagadnienia przeglądu *acquis* konsumenckiego oraz różnych projektów harmonizacji prawa prywatnego przy pomocy wspólnych europejskich zasad i reguł, których symbolem są kodyfikacje o charakterze *soft law*. Harmonizacja prawa przy pomocy wspólnych zasad (reguł) była już znana w dawnej Europie, a w dużym zakresie znalazła zastosowanie w ramach harmonizacji (unifikacji) w warunkach tworzenia państwowości amerykańskiej. Próby harmonizacji i ujednolicenia prawa prywatnego podejmowane są współcześnie zarówno przez grupy studyjne, realizujące projekty o nieoficjalnym charakterze, jak i ciała polityczne, wytyczające strategię w tym zakresie⁴⁸. Tytułem przykładu można przywołać choćby prace tzw. Komisji Lando (europejskie prawo kontraktów), tzw. Grupy Aquis (European Research Group on Existing

transgraniczną do wybranych państw właśnie ze względu na koszty związane z ciągłym dostosowaniem umów do wymogów prawnych poszczególnych rynków państw członkowskich. Wyczerpująco na ten temat zob. A. Jaroszek, *Prawo właściwe dla umów konsumenckich zawieranych przez Internet*, Warszawa 2009. Zob. także A. Kunkiel-Kryńska, *Koszty poznawania innego systemu prawnego*, www.proseedmag.pl.

⁴⁷ E. Łętowska, *Wprowadzenie do części ogólnej zobowiązań* (w:) E. Łętowska (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 5..., s. 60.

⁴⁸ Komunikat Komisji w sprawie europejskiego prawa kontraktów, KOM(2001)398 wersja ostateczna; Komunikat Komisji „A More Coherent European Contract Law – Action Plan”, KOM(2003)68 wersja ostateczna; Komunikat Komisji: Europejskie prawo umów i weryfikacja *acquis*: rozwój, KOM(2004) 651 wersja ostateczna. Informacje na temat europejskiego prawa kontraktów na stronie Komisji www.ec.europa.eu/consumers/rights/contract_law_en.htm.

EC Private Law), Grupy do spraw umów ubezpieczenia czy Grupy do spraw prawa deliktów⁴⁹. Grupy takie jednoczą przedstawicieli międzynarodowych środowisk prawniczych i mają zazwyczaj silne wpływy opiniotwórcze. Chociaż cel poszczególnych grup i projektów badawczych formułowany jest jako prace nad ujednocnieniem prawa w postaci aktu normatywnego, nie oznacza to, że cel taki ma z pewnością zostać osiągnięty. Już samo istnienie i prace tego typu grup powinny być traktowane jako wartość sama w sobie; mają one doniosłe znaczenie dla konwergencji prawniczego myślenia i zbliżania prawniczego instrumentarium w Unii Europejskiej. Ważne miejsce należy przypisać pracom nad Wspólnym Systemem Odniesienia (ang. *Common Frame of Reference*, CFR)⁵⁰, a ostatecznie planom przyjęcia europejskiego kodeksu cywilnego (czy europejskiego kodeksu prawa umów).

Zagadnienia te, ze względu na swą złożoność, zasługują na odrębne monograficzne opracowania. Uwagi odnoszące się do nich pozostaną poza zakresem głównych rozważań i zostaną ograniczone do wskazania podstawowych kwestii, które pozwolą na przedstawienie tematu pracy w szerszej perspektywie⁵¹.

9. Choć szczegółowe rozważania na temat naruszeń prawa unijnego – w tym dotyczących nieprawidłowej implementacji dyrektyw unijnych – pozostają, ze względu na ograniczone ramy monografii, poza główną osią rozważań, należy poczynić kilka niezbędnych uwag w tym zakresie⁵². Artykuł 258, 259 oraz 260 TFUE przewidują model kontroli wy-

⁴⁹ K. Osajda, *Komisja zajmująca się europejskim prawem kontraktów*, M. Praw. 2005, nr 23; *idem*, *Grupa zajmująca się europejskim prawem kontraktów ubezpieczeniowych*, M. Praw. 2005, nr 15.

⁵⁰ *Common Frame of References* – jako rodzaj aktu konsolidacyjnego – ma stanowić zbiór definicji, zasad oraz modelowych norm, który byłby wykorzystywany w trakcie przeglądu istniejących i przygotowywania nowych przepisów w zakresie prawa umów. Tym samym CFR miałby być instrumentem prawnym, którego celem byłoby zapewnienie spójności i wysokiej jakości prawodawstwa w obszarze prawa umów. Na ten temat zob. H. Beale, *The European Commission's Common Frame of References Project: a progress report*, ERCL 2006, nr 2, s. 302 i n.; E. Łętowska, A. Wiewiórowska-Domagalska, *The Common Frame of Reference – The Perspective of a new Member State*, ERCL 2007, nr 3, s. 277 i n. oraz materiały konferencyjne SECOLA „The Common Frame of Reference and the Future of European Contract Law”, Amsterdam, 1–2 czerwca 2007 r.; A. Bierć, *Spór o kodyfikację jako metodę unifikacji prawa prywatnego w Europie* (w:) J. Wawrzyniak, M. Laskowska (red.), *Instytucje prawa konstytucyjnego...*, s. 530 i n.

⁵¹ Szerzej o unifikacji prawa konsumenckiego w rozdziale III pkt 4.4.

⁵² Poza ramami opracowania pozostaje także tematyka odpowiedzialności odszkodowawczej państwa członkowskiego za naruszenie prawa unijnego, w tym za nieprawidłowe implementowanie dyrektywy. Zob. wyrok TS z dnia 19 listopada 1991 r. w połą-

konywania obowiązków, które ciążyą na państwie członkowskim na mocy traktatów⁵³ – podstawą wszczęcia postępowania jest więc uchybienie przez państwo członkowskie jednemu z obowiązków ciążących na mocy traktatów, np. wynikającego z art. 288 akapit 3 TFUE oraz art. 4 ust. 3 TUE. Niewypełnienie przez państwo członkowskie obowiązków implementacyjnych może spowodować powstanie odpowiedzialności za wadliwą implementację dyrektyw, np. brak transpozycji przepisów unijnych lub uchwalenie/utrzymanie krajowych przepisów niezgodnych z prawem UE, brak odpowiedniej ich zmiany⁵⁴. Zasadniczo dla uznania działania za naruszenie nie ma znaczenia jego częstotliwość, okoliczności czy skala. Wart uwagi jest wyrok TS w sprawie 140/97 *Walter Rechberger*, która dotyczyła nieprawidłowej transpozycji dyrektywy 90/314 o usługach turystycznych. Mimo że tylko jedno z postanowień powyższej dyrektywy było transponowane nieprawidłowo, to w konsekwencji cała transpozycja dyrektywy została oceniona negatywnie⁵⁵.

Naruszenie zobowiązań traktatowych może wynikać z działań legislacyjnych lub z praktyki stosowania prawa przez organy państw członkowskich. Dlatego też stosowanie prawa transponującego dyrektywę przez sądy krajowe także może stanowić przedmiot wnikliwych

czonych sprawach 6/90 i 9/91 *Andrea Francovich oraz Danila Bonifaci i in. v. Republica Italiana*, Zb. Orz. 1991, s. I-5357; wyrok TS z dnia 5 marca 1996 r., w połączonych sprawach 46/93 i 48/93 *Brasserie du Pêcheur SA v. Bundesrepublik Deutschland i The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd. oraz in.*, Zb. Orz. 1996, s. I-01029; wyrok TS z dnia 30 września 2003 r. w sprawie 224/01 *Gerhard Köbler v. Republik Österreich*, Zb. Orz. 2003, s. I-10239. W sprawie *Köbler* Trybunał rozstrzygał o odpowiedzialności odszkodowawczej państwa z tytułu wydania przez sąd krajowy wyroku naruszającego prawo unijne. Zasada odpowiedzialności za działania sądów została następnie potwierdzona w wyroku TS z dnia 13 czerwca 2006 r. w sprawie 173/03 *Traghetti del Mediterraneo SpA v. Republica Italiana*, Zb. Orz. 2006, s. I-05177. Wyczerpująco na ten temat: N. Półtorak, *Odpowiedzialność odszkodowawcza państwa członkowskiego za naruszenie prawa wspólnotowego*, Kraków 2003.

⁵³ Postępowanie w sprawie naruszenia traktatu przeciwko państwowi członkowskim. Zob. M. Alt, M. Szpunar, *Prawo europejskie*, Warszawa 2011, s. 108 i n.

⁵⁴ C. Mik, *Polskie organy państwowe wobec perspektywy przystąpienia RP do Unii Europejskiej* (w:) C. Mik (red.), *Polska w Unii Europejskiej – perspektywy, warunki, szanse i zagrożenia*, Toruń 1997, s. 258.

⁵⁵ Wyrok TS z dnia 15 czerwca 1999 r. w sprawie 140/97 *Walter Rechberger, Renate Greindl, Hermann Hofmeister and others v. Republik Österreich*, Zb. Orz. 1999, s. I-03499. Wadliwa transpozycja jednego z postanowień „constitutes a sufficiently serious breach of Community law, even where the Member State has implemented all the other provisions of the directive”, pkt 53.

analiz Komisji oraz TS i może być traktowane jako miernik stopnia prawidłowości procesu implementacji przeprowadzonego przez państwo członkowskie⁵⁶.

10. W doktrynie nie można odnaleźć jednolitego stanowiska na temat natury (charakteru) prawa unijnego⁵⁷. Unia Europejska pozostaje permanentnie *in statu nascendi* (ewolucyjny charakter Unii). Prawo unijne, jako prawo kompromisu politycznego, ma złożoną (i nie zawsze przejrzystą) strukturę normatywną, która obejmuje wiele różnych elementów prawa pierwotnego (prawa traktatowego zawartego w umowach międzynarodowych), pochodnego (zawartego w aktach prawnych stanowiących przez instytucje Unii Europejskiej) oraz orzecznictwa TS⁵⁸.

Swoista autonomiczność unijnego porządku prawnego została potwierdzona w orzecznictwie Trybunału, gdzie mowa o własnym systemie prawnym stworzonym przez traktat, który jest integralną częścią systemów prawnych państw członkowskich i którego przepisy sądy

⁵⁶ W wyroku w sprawie 129/00 *Komisja Wspólnot Europejskich v. Republika Włoch*, Trybunał uznał, że Włochy naruszyły prawo unijne przez utrzymanie krajowych przepisów zgodnych z wymogami unijnymi, ale błędnie interpretowanymi przez sądy krajowe. Mimo że Trybunał nie stwierdził jednoznacznie, iż naruszenie nastąpiło przez nieprawidłowe stosowanie/interpretację prawa i uznał, że naruszenie polegało na braku odpowiedniej zmiany prawa krajowego, to stosowanie prawa przez sądy krajowe może być traktowane jako miernik stopnia prawidłowości procesu implementacji. Wyrok TS z dnia 9 grudnia 2003 r. w sprawie 129/00 *Komisja Wspólnot Europejskich v. Republika Włoch*, Zb. Orz. 2003, s. I-14637. Jak podnosi N. Półtorak, pojawia się tu wiele wątpliwości prawnych (niezawisłość sądów) i politycznych. Zob. N. Półtorak, *Komentarz do art. 226 Traktatu* (w:) A. Wróbel (red.), *Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską*, t. III, Warszawa 2009, s. 310 i cytowana tam literatura.

⁵⁷ T. Pajor, *Harmonizacja prawa prywatnego z prawem Unii Europejskiej* (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 1..., s. 232; A. Wasilkowski, *Prawo krajowe – prawo wspólnotowe – prawo międzynarodowe. Zagadnienia wstępne* (w:) M. Kruk, *Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym*, Warszawa 1997, s. 16 i n.; A. Berramdane, *La hiérarchie des droits. Droit interne et droits européens et international*, Paris 2002; A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Kraków 2005, s. 23 i n.; R. Barents, *The Autonomy of Community Law*, Hague 2004; W. Czaplinski, *Pierwszeństwo to nie nadrzędność*, Rzeczpospolita z 6 września 2004 r.

⁵⁸ Zarówno cały dorobek legislacyjny, jak i judykatura Trybunału określane są jako *acquis communautaire* (terminologia do czasu Traktatu z Lizbony). Pojęcie to można także zdefiniować jako całość przyjętych przepisów prawa i zasad unijnych, które muszą być przejęte przez wszystkie nowe państwa członkowskie. Zob. C. Gialdino, *Some Reflections on the Acquis Communautaire*, CMLR 1995, nr 5, s. 1090. Natomiast termin *acquis* konsumencki (dorobek wspólnotowy w dziedzinie praw konsumenta) jest powszechnie używany w literaturze dotyczącej ochrony konsumenta oraz dokumentach instytucji. Zob. przykładowo Zielona księga o przeglądzie dorobku wspólnotowego w dziedzinie praw konsumentów, KOM(2006)744 wersja ostateczna.

krajowe są obowiązane stosować⁵⁹. Akces państw do Unii Europejskiej powoduje, że jej system prawny staje się systemem własnym przystępującego państwa. Z kolei krajowy porządek prawny staje się tzw. porządkiem multicytrycznym w zakresie tworzenia prawa (kompetencji przekazanych prawodawcy unijnemu), stosowania prawa i jego wykładni oraz kształtowania praktyki obrotu przez rozstrzygnięcia TS⁶⁰. Dzięki współistnieniu ośrodków decyzyjnych stanowiących i stosujących prawo, a także dzięki przymiotom bezpośredniego obowiązywania i stosowania prawa unijnego, dochodzi do stapiania się porządku unijnego z porządkami krajowymi w jeden multicytryczny system⁶¹. Innymi słowy, multicytryczność pojawia się m.in. na tle współistnienia prawa unijnego i prawa krajowego w obrębie jednego – ale wieloskładnikowego – porządku prawnego.

W tym kontekście w niniejszej pracy prawo unijne i prawo krajowe ujmowane jest jako jeden porządek prawny, tyle że multicytryczny, w którym na poziomie unijnym prawo konsumenckie tworzą dyrektywy, natomiast na szczeblu krajowym – akty prawne je implementujące. Zmiany w programie harmonizacyjnym na szczeblu unijnym mają bezpośredni wpływ na proces implementacji dyrektyw opartych na metodzie harmonizacji zupełnej, w tym na etap stosowania aktów prawnych implementujących przez sądy krajowe, będące funkcjonalnie sądami unijnymi. Natomiast kompetencja do interpretacji prawa unijnego i oceny prawidłowości procesu implementacji przeprowadzanego na szczeblu krajowym pozostaje w gestii TS.

Perspektywa badawcza pracy wymaga także odniesienia się do zasady efektywności (a więc zapewnienia skuteczności) prawa unijnego (ang. *effectiveness, useful effect, practical effectiveness of European law*).

⁵⁹ Wyrok TS z dnia 15 lipca 1964 r. w sprawie 6/64 *Flaminio Costa v. ENEL*, Zb. Orz. 1964, s. 1141 (poczynając od wyroku *Costa v. ENEL*, Trybunał formułował i rozwijał zasadę pierwszeństwa prawa unijnego); wyrok TS z dnia 5 lutego 1963 r. w sprawie 26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*, Zb. Orz. 1963, s. 1. Prawo wspólnotowe zostało ujęte jako porządek prawny *sui generis*, różniący się zarówno od prawa międzynarodowego, jak i prawa wewnętrznego, a jego podmiotami są nie tylko państwa, ale także ich obywatele.

⁶⁰ E. Łętowska, *Multicytryczność systemu prawa i wykładnia jej przyznana* (w:) L. Ogieńko, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005; E. Łętowska, *Multicytryczność wspólnego systemu prawa i jej konsekwencje*, PiP 2005, z. 4.

⁶¹ A. Kalisz, *Wykładnia i stosowanie prawa wspólnotowego*, Warszawa 2007, s. 45.

Mimo że jest to w głównej mierze koncepcja doktrynalna⁶² i orzecznicza⁶³, charakterystyczna dla prawa unijnego, to znajduje normatywne uzasadnienie w art. 4 ust. 3 TUE, który konstytuuje zasadę lojalnej współpracy⁶⁴. Istotną modyfikację w prawie pierwotnym wprowadził Traktat z Lizbony. Nowy art. 197 ust. 1 TFUE stanowi, że „Skuteczne wdrażanie prawa Unii przez Państwa Członkowskie, mające istotne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania Unii, jest uznawane za sprawę będącą przedmiotem wspólnego zainteresowania”. Tym samym należy podzielić pogląd N. Półtorak, że wprowadzenie do prawa pierwotnego pojęcia „skuteczne wdrażanie prawa Unii” może być interpretowane jako usankcjonowanie zasady efektywności w prawie pierwotnym i przyznanie jej rangi zasady ogólnej⁶⁵.

Zasada efektywności, bądź pojęcie *effet utile*, pojawia się w prawie unijnym w wielu znaczeniach jako określenie nawiązujące do pojęcia skuteczności w osiągnięciu realnego (rzeczywistego) efektu danych zamierzeń. Innymi słowy, chodzi tu o realną perspektywę danych zamierzeń, a nie tylko ich teoretyczną (formalną) możliwość. Mając na uwadze specyfikę Unii Europejskiej, której system organizacyjny i prawny kształtowany jest przez państwa członkowskie, a kształt integracji ciągle jest przedmiotem dyskusji i podlega modyfikacjom, efektywność może być ujęta jako kryterium „miary sukcesu”⁶⁶. D. Miąsik przyznaje zasadzie efektywności rangę filaru unijnego porządku prawnego⁶⁷. N. Półtorak definiuje efektywność prawa unijnego jako osiągnięcie celów tego prawa, z podkreśleniem elementu zapewnienia właściwego wykonania obowiązków wynikających z przepisów systemu prawnego Unii⁶⁸. Natomiast C. Żuławska uważa, że doktryna *effet utile* jest, na gruncie prawa kontynentalnego, wzorcowym przykładem „nowego

⁶² Szerzej na ten temat S. Biernat, *Zasada efektywności prawa wspólnotowego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości* (w:) S. Biernat (red.), *Studia z prawa Unii Europejskiej*, Kraków 2000, s. 27 i n.

⁶³ Wyrok TS z dnia 9 marca 1978 r. w sprawie 106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*, Zb. Orz. 1978, s. 629; wyrok TS z dnia 8 kwietnia 1976 r. w sprawie 48/75 *Jean Noël Royer*, Zb. Orz. 1976, s. 497.

⁶⁴ N. Półtorak, *Ochrona uprawnień wynikających z prawa Unii Europejskiej w postępowaniach krajowych*, Warszawa 2010, s. 77.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 79.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 74.

⁶⁷ D. Miąsik, *Zasada efektywności prawa wspólnotowego* (w:) A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii...*, s. 315.

⁶⁸ N. Półtorak, *Odpowiedzialność odszkodowawcza państwa...*, s. 42.

myślenia”⁶⁹. Wreszcie – ze względu na przyjęte cele badawcze – należy zwrócić uwagę na pogląd F. Snydera, który pojęcie efektywności ujmuje bardzo szeroko i mieści w jego zakresie znaczeniowym m.in. zagadnienia transpozycji dyrektyw, postępowania przed sądami krajowymi, w których dokonano odwołań do prawa unijnego czy interpretację prawa krajowego w świetle prawa unijnego⁷⁰. Jak widać, zakres zastosowania zasady efektywności jest szeroki⁷¹, a jej najpełniejsze ujęcie odnosi się do rzeczywistego (właściwego) funkcjonowania całego systemu unijnego, w tym jednolitego wykonywania prawa unijnego i jego integralności.

W niniejszej publikacji zasada efektywności będzie się wiązać przede wszystkim z kwestią (sposobu) implementacji dyrektyw jako osiągnięcia rezultatu przewidzianego w dyrektywie, czyli przedsięwzięcia przez państwa członkowskie (ich organy) wszelkich, skutecznych i efektywnych środków do osiągnięcia celów dyrektyw⁷². Przykładowo zasada efektywności została tak ujęta przez Trybunał w sprawie 48/75 *Royer*, gdzie mowa o obowiązku zapewnienia efektywności dyrektyw⁷³.

W konsekwencji zasada ta powinna być realizowana zarówno na etapie stanowienia, stosowania, jak i sankcjonowania prawa. Wynikiem procesu transpozycji powinna być efektywność normatywna przepisów dyrektywy, niemniej jednak ustalenie, czy tak rzeczywiście jest, wymaga przeprowadzenia badania przez sąd krajowy. Wreszcie, skutek w postaci tak rozumianej efektywności może być „wymuszony” przez kontrolę prowadzoną przez instytucje unijne i możliwe sankcje, nakładane na państwa członkowskie pod kątem realizacji zasady efektywności. Trybunał zwykle ocenia prawidłowość środków implementacyjnych stoso-

⁶⁹ C. Żuławska, *Uwagi o „europeizacji” prawa umów*, KPP 2001, z. 2, s. 231.

⁷⁰ F. Snyder, *The Effectiveness of European Community Law: Institutions, Processes, Tools and Techniques*, MLR 1993, nr 1, s. 25.

⁷¹ W prawie konsumenckim zasada *effet utile* wiązana jest także z „urealnieniem” pozycji konsumenta w taki sposób, aby doprowadzić do realnego (rzeczywistego) zaspokojenia jego potrzeb gospodarczych, a nie tylko zapewnienia rachunkowego bilansu jego majątku. E. Łętowska, *O sankcjach w prawie cywilnym – deficyt ich realności na przykładach z prawa konsumenckiego* (w:) *Studia z prawa cywilnego i gospodarczego. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Cz. Żuławskiej*, Kraków 2000, s. 134.

⁷² W wyroku TS dnia 10 kwietnia 1984 r. w sprawie 14/83 *Sabine von Colson i Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen* (Zb. Orz. 1984, s. 1891) Trybunał przyjął stanowisko, że przepisy implementujące powinny zapewnić pełną skuteczność przepisom dyrektywy. Tym samym obowiązek implementacyjny państwa sięga ponad sam tekst dyrektywy i jego transpozycję do prawa krajowego.

⁷³ Wyrok TS z dnia 8 kwietnia 1976 r. w sprawie 48/75 *Jean Noël Royer*, Zb. Orz. 1976, s. 497, pkt 73 i 75: „[...] to ensure the effectiveness of the directives”.

wanych na każdym etapie tego procesu. Ostatecznie efektywność prawa unijnego powinna być osiągnięta w jednakowym stopniu w całej Unii. Tym samym należy przyjąć, że zasada efektywności jest zasadą ściśle towarzyszącą procesowi harmonizacji prawa i implementacji. Skoro wiąże się zasadę efektywności z procesem implementacji, to nieprawidłowa implementacja dyrektywy będzie polegać na zastosowaniu takiego sposobu wdrożenia dyrektywy przez państwa członkowskie, który nie zapewnia efektywności prawa unijnego⁷⁴.

Zagadnienia rozważane w niniejszej publikacji zawierają się w tej części unijnego prawa materialnego, które powiązane jest zarówno z dziedziną ochrony konsumentów, jak i rynku wewnętrznego. Unijne prawo materialne *sensu largo* reguluje m.in. tworzenie rynku wewnętrznego, a także wiele polityk unijnych, zarówno tych znajdujących się w wyłącznej kompetencji Unii, jak i wykonywanych wspólnie z państwami członkowskimi (tzw. kompetencje dzielone). Zgodnie z art. 4 TFUE rynek wewnętrzny, jak i ochrona konsumentów są dziedzinami, w których Unia dzieli kompetencje z państwami członkowskimi. Analiza tych kwestii wymaga kilku uwag terminologicznych.

Traktat z Lizbony zakończył spory na temat odrębnych zakresów przedmiotowych zastosowania pojęć „wspólny rynek” (ang. *common market*) oraz „rynek wewnętrzny” (ang. *internal market*)⁷⁵. Problemy terminologiczne w tym zakresie dodatkowo komplikowało wprowadzenie terminu „rynek jednolity” (ang. *single market*). W art. 114 i 115 TFUE – w aktualnym brzmieniu – mowa wyłącznie o (stanowieniu i funkcjonowaniu) rynku wewnętrznego⁷⁶. Niemniej na wzmiankę zasługuje (obecnie już historyczna) dyskusja na temat odmiennych zakresów przedmiotowych wskazanych pojęć. Pojęcie rynku wewnętrznego

⁷⁴ P. Brzeziński, *Unijny obowiązek odmowy zastosowania przez sąd krajowy ustawy niezgodnej z dyrektywą Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 356; F. Snyder, *Effectiveness of European Community...*, s. 24.

⁷⁵ Por. K. Mortelmans, *The Common Market, the Internal Market and the Single Market, What's in a Market*, CMLR 1998, nr 35, s. 105 i n.

⁷⁶ Artykuł 26 TFUE stanowi, że Unia przyjmuje środki w celu ustanowienia lub zapewnienia funkcjonowania rynku wewnętrznego, zgodnie z odpowiednimi postanowieniami traktatów. Rynek wewnętrzny obejmuje obszar bez granic wewnętrznych, w którym jest zapewniony swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału, zgodnie z postanowieniami traktatów. Rada, stanowiąc na wniosek Komisji, ustala wytyczne i warunki niezbędne do zapewnienia zrównoważonego postępu we wszystkich odpowiednich sektorach.

zostało zdefiniowane w art. 14 TWE⁷⁷. Definicja składała się z trzech elementów: 1) brak granic wewnętrznych między państwami członkowskimi, co skutkuje koniecznością usunięcia wszelkich barier między państwami; 2) swobodny przepływ towarów, usług, osób i kapitału; 3) przepływ odbywający się zgodnie z przepisami traktatowymi⁷⁸. Traktat nie zawierał legalnej definicji wspólnego rynku, mimo to TS rozumiał przez to pojęcie „usunięcie wszelkich przeszkód w handlu wewnątrzspółnotowym z zamiarem zatarcia granic między rynkami państw członkowskich w celu utworzenia jednolitego rynku”⁷⁹. Przyjmując pewne uproszczone założenia, realizacja (idei) wspólnego rynku oznacza zagwarantowanie na terytorium Unii czterech swobód unijnych, czego rezultatem jest możliwość korzystania z unijnej oferty dóbr i usług zarówno przez konsumentów, jak i przedsiębiorców. W literaturze przedmiotu oba te pojęcia były jednak często używane jako synonimy⁸⁰. Pojęcie wspólnego rynku ma ugruntowane znaczenie i zastosowanie w literaturze przedmiotu, dlatego też, mimo ujednolicenia terminologii przez Traktat z Lizbony na korzyść rynku wewnętrznego, oba pojęcia będą stosowane w monografii zamiennie.

11. W opracowaniu wykorzystano różne metody badawcze. Rozpoznanie, opis i analiza problematyki najnowszych tendencji harmoni-

⁷⁷ Artykuł 14 TWE stanowił, że rynek wewnętrzny obejmuje obszar bez granic wewnętrznych, w którym jest zapewniony swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału, zgodnie z postanowieniami traktatu. Pojęcie rynku wewnętrznego zostało wprowadzone do prawa traktatowego przez Jednolity Akt Europejski, który zawierał definicję rynku wewnętrznego i deklarację, że ma on zostać osiągnięty do 31 grudnia 1991 r. Niespełnienie tego warunku do wskazanej daty nie miało powodować skutków prawnych, było jedynie deklaracją polityczną. Zob. wyrok TS z dnia 3 października 2000 r. w sprawie 9/99 *Echirolles Distribution SA v. Association du Dauphiné i in.*, Zb. Orz. 2000, s. I-08207.

⁷⁸ K. Kowalik-Bańczyk, *Komentarz do art. 94–97 Traktatu* (w:) A. Wróbel (red.), *Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską*, t. II, Warszawa 2009, s. 655; A. Wróbel, *Pojęcie wspólnego rynku i rynku wewnętrznego a swobody wspólnotowe* (w:) J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe. Prawo materialne i polityki*, Warszawa 2006, s. II-6 i n.

⁷⁹ Wyrok TS z dnia 5 maja 1982 r. w sprawie 15/81 *Gaston Schul Douane Expeditieur BV v. Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen te Roosendaal*, Zb. Orz. 1982, s. 1409.

⁸⁰ J. Barcz, A. Koliński, *Jednolity Akt Europejski. Zagadnienia prawne i instytucjonalne*, Warszawa 1991, s. 34; A. Wróbel, *Pojęcie wspólnego rynku i rynku wewnętrznego a swobody wspólnotowe* (w:) J. Barcz (red.), *Prawo Unii Europejskiej...*, 2006, s. II-8; K. Mortelmans, *The Common Market, the Internal...*, s. 1011 i n., gdzie prezentowany jest pogląd, że nie ma istotnej jakościowej i ilościowej różnicy między wspólnym rynkiem a rynkiem wewnętrznym. Tak samo M. Szydło, *Swobody rynku wewnętrznego a reguły konkurencji*, Toruń 2006, s. 60 i n.

zacyjnych prawa konsumenckiego wymagały zastosowania dogmatycznej metody badawczej. Analizie oraz odpowiedniej interpretacji poddano wybrane przepisy unijnego prawa pierwotnego i wtórnego. Uwzględniono także istotne dla tematyki pracy dokumenty programowe, tj. strategie, informacje i raporty, zarówno instytucji unijnych, jak i organizacji pozarządowych zrzeszających konsumentów i przedsiębiorców (np. BEUC). Rozważania o ewolucji harmonizacji prawa konsumenckiego Unii Europejskiej wymagały zastosowania ujęcia historycznego. Na potrzeby monografii wykorzystano również metodę prawnoporównawczą w zakresie, w którym konieczne okazało się przedstawienie różnic w korzystaniu przez państwa członkowskie ze swobody implementacyjnej przy wdrażaniu dyrektyw konsumenckich do prawa krajowego.

Opracowanie jest również oparte na analizie judykatury Trybunału (oraz opinii rzeczników generalnych, niemających jednak charakteru wiążącego). Z uwagi na liczbę analizowanych orzeczeń TS, zostały powołane powszechnie funkcjonujące skróty orzeczeń, np. *Buet*, i ich sygnatury, a w przypisach pełne nazwy orzeczeń wraz z miejscem ich publikacji⁸¹. Osiągnięcie celów badawczych wymagało poddania analizie i ocenie wyrażonych w publikacjach naukowych stanowisk polskich oraz zagranicznych przedstawicieli doktryny. Z uwagi na wielość analizowanych źródeł, ograniczono się do tych, które przedstawiają najbardziej reprezentatywne stanowiska bądź polemizują z przyjętymi tezami.

W kwestiach pozostających poza głównymi wątkami, lecz wykazujących związek z perspektywą badawczą pracy, ograniczono się do odesłań do stosownej literatury przedmiotu. Aby uniknąć ewentualnych nieścisłości wynikających z tłumaczenia literatury obcojęzycznej, dokumentów programowych lub orzecznictwa TS, niektóre fragmenty zacytowano w oryginalnym brzmieniu⁸².

Z chwilą wejścia w życie z dniem 1 grudnia 2009 r. Traktatu z Lizbony⁸³, dotychczas funkcjonujące określenie „Wspólnota” zostało za-

⁸¹ Ponadto dane powoływanego wyroku Trybunału można odszukać według daty w wykazie orzecznictwa.

⁸² W razie potrzeby ze zmianami autorskimi.

⁸³ Traktat z Lizbony jest traktatem rewizyjnym, tj. traktatem zmieniającym Traktat o Unii Europejskiej, Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską i Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Euratom). W jego wyniku Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską przybrał nazwę Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Szerzej na ten temat J. Barcz, *Unia Europejska na rozstajach. Traktat z Lizbony. Dynamika i główne kierunki reformy ustrojowej*, Warszawa 2010; idem, *Poznaj Traktat z Lizbony*,

stąpione pojęciem „Unia Europejska”. Na mocy art. 47 TUE Unia otrzymała osobowość prawną. Trójfilarowa struktura Unii uległa likwidacji, obecnie jest ona jednolitą organizacją międzynarodową, z jednolitym reżimem prawnym, z własnymi instytucjami⁸⁴, wyposażoną w wyraźnie przyznane kompetencje. Do powyższej daty trafne było posługiwanie się pojęciem prawa wspólnotowego, dorobku prawnego Wspólnoty, prawa Wspólnot Europejskich czy też europejskiego prawa wspólnotowego⁸⁵. Należy jednak przyjąć, że po 1 grudnia 2009 r. pojęcie prawo wspólnotowe obejmuje jedynie obszar regulacji objętych traktatem ustanawiającym Europejską Wspólnotę Energii Atomowej. W pozostałym zakresie, z uwagi na zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony, w niniejszej pracy posługuję się pojęciem prawo unijne lub prawo Unii Europejskiej.

Wyjaśnienia jednak wymaga, że powoływane orzecznictwo TS, jak i poglądy doktryny, pochodzą w dużej mierze z okresu przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony i odnoszą się do wspólnotowego porządku prawnego. Konieczność posługiwania się aktualnym nazewnictwem wymagała, aby w miejsce używanych w nich odniesień do prawa wspólnotowego, stosować w miarę potrzeby pojęcia związane z porządkiem prawnym Unii Europejskiej. Odwołania do oryginalnych tytułów publikacji naukowych oraz cytaty podane są bez zmian. Ponadto w niektórych fragmentach pracy, ze względów historycznych, znajdują się ciągle odwołania do Wspólnoty Europejskiej (i jej wspólnotowego dorobku prawnego) jako poprzednika prawnego Unii.

W celu uniknięcia jakichkolwiek wątpliwości, tam gdzie znajdują się odwołania do prawa wspólnotowego, termin ten powinien być obecnie rozumiany jako prawo unijne. Obecnie obowiązujące przepisy prawne zostały podane w numeracji nadanej przez Traktat z Lizbony. Jedynie dla celów informacyjnych w niektórych fragmentach pracy dodano numerację przepisów przed wejściem w życie Traktatu z Lizbo-

Warszawa 2009; *idem*, *Przyszłość Unii Europejskiej. Kilka uwag o Traktacie z Lizbony* (w:) *Pro Scientia et Disciplina. Księga pamiątkowa z okazji 50-lecia Studenckiego Koła Naukowego Prawników UMCS*, Lublin 2009, s. 11 i n.; K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, *Traktat z Lizbony – reforma czy jej pozory?*, St. Praw. 2008, nr 1; N. Rosenkranz, *Traktat reformujący Unię Europejską (Traktat Lizboński)*, Radca Prawny 2010, nr 4, s. 52 i n.

⁸⁴ Tytuł III art. 13 TUE stanowi o instytucjach. Z tego względu w niniejszej pracy mowa o instytucjach unijnych.

⁸⁵ Szerzej na ten temat J. Sozański, *Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa–Poznań 2010, s. 14 i n.

ny (np. dawny art. 153 TWE). Ponadto w rozważaniach historycznych (np. dotyczących ewolucji podstaw prawnych) została uwzględniona zmieniająca się numeracja poszczególnych artykułów traktatowych.

12. Systematyka wewnętrzna monografii obejmuje wstęp, cztery rozdziały oraz zakończenie.

Wstęp wprowadza w tematykę pracy, przedstawia jej główne problemy i cele badawcze. Krótkiego komentarza wymagały kwestie relacji porządku prawa unijnego i prawa krajowego czy zasady efektywności. Poczynione we wstępie ustalenia terminologiczne pozostają bez uszczerbku dla siatki pojęciowej przedstawionej w rozdziale I.

Rozdział I stanowi część ogólną i wstępną dla dalszych rozważań szczegółowych. Zawiera on uwagi na temat konstrukcji zjawiska harmonizacji i implementacji w ogóle oraz porządkuje terminologię istotną z punktu widzenia tematyki pracy, ustala znaczenia i zakres stosowanych pojęć. Przedstawiono w nim poszczególne metody harmonizacji, na których oparte są dyrektywy, wpływające bezpośrednio na stopień związania państwa członkowskiego obowiązkiem implementacyjnym. W rozdziale tym zdefiniowano takie pojęcia, jak: harmonizacja, unifikacja, transpozycja, implementacja oraz porównano ich zakres z pojęciami funkcjonującymi w polskiej teorii prawa. Punktem wyjścia było założenie, że w procesie implementacji dyrektywy każdy jej etap ma własny cel, przedmiot oraz inną doniosłość prawną. Proces implementacji dyrektywy został podzielony na stanowienie, stosowanie i sankcjonowanie (egzekwowanie), przy czym na każdym etapie implementacji powinna być osiągnięta efektywność wymagana prawem unijnym. Wyjaśniono także istotę aktu prawnego, jakim jest dyrektywa.

Rozdział II został poświęcony etapom rozwoju harmonizacji prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej. W tej części rozważań poczyniono szczegółowe ustalenia dotyczące istoty, statusu i aksjologii prawa konsumenckiego Unii Europejskiej. Lektura aktualnej wersji traktatu z natury rzeczy nie oddaje ewolucji, jaką przeszła harmonizacja prawa konsumenckiego we Wspólnocie. Z tego względu program harmonizacyjny Unii Europejskiej w obszarze ochrony konsumenta został przedstawiony przez pryzmat umiejscowienia strategii konsumenckiej w prawie pierwotnym oraz w perspektywie podstaw traktatowych do stanowienia dyrektyw konsumenckich. Przeprowadzono analizę podstaw prawnych (tzw. podstaw harmonizacyjnych), tj. art. 114 TFUE (dawny art. 95 TWE), art. 115 TFUE (dawny art. 94 TWE) oraz art. 169 TFUE (dawny art. 153 TWE). Ponadto przedstawiono wątpliwości

związane z możliwością stosowania dotychczasowych przepisów traktatowych jako podstaw prawnych dla dyrektyw opartych na harmonizacji zupełnej. Wątpliwości te zostały poparte stosownym orzecznictwem TS.

W rozdziale III przedstawiono i skonfrontowano założenia dwóch głównych metod harmonizacji stosowanych w prawie konsumenckim w Unii Europejskiej, tj. metody harmonizacji minimalnej i harmonizacji zupełnej. Kolejność rozważań odpowiada kolejności czasowej występowania powyższych metod harmonizacji w prawie konsumenckim. Jako pierwszą omówiono metodę harmonizacji minimalnej, jej istotę, funkcje oraz zalety i wady. Następnie przedstawiono cechy i założenia metody harmonizacji zupełnej. Zaprezentowano tezę, że dyrektywy oparte na metodzie harmonizacji zupełnej są w praktyce bardzo zbliżone do rozporządzeń. Poczyniono szczegółowe uwagi na temat zastosowania niniejszych metod w prawie konsumenckim Unii Europejskiej, w tym przedstawiono poszczególne dyrektywy konsumenckie oparte na metodzie harmonizacji minimalnej lub zupełnej. W omawianym rozdziale znalazły się również rozważania poświęcone wpływowi dyrektyw opartych na harmonizacji zupełnej na (skodyfikowane) systemy prawa cywilnego, w szczególności zaakcentowano związane z tym ryzyko naruszenia integralności krajowych systemów prawnych.

Rozdział IV stanowi szczegółowe rozwinięcie wcześniejszych rozważań i ich skonkretyzowanie na przykładzie dyrektywy 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych, opartej na metodzie harmonizacji zupełnej. Przedstawiono w nim genezę dyrektywy, jej cechy charakterystyczne oraz podjęto próbę określenia jej niedoskonałości jako aktu prawnego opartego na metodzie harmonizacji zupełnej. W tym celu omówiono zakres, strukturę i główne założenia wskazanej dyrektywy oraz zwrócono uwagę na chaos terminologiczny, jaki wprowadza do języka prawnego i prawniczego. Następnie dyrektywa została poddana analizie pod kątem transpozycji i etapu stosowania przepisów ją implementujących. Dopiero zestawienie tych dwóch elementów procesu implementacji pozwoliło uzyskać pełny obraz (potencjalnych) trudności implementacyjnych. W monografii podkreślono, że tylko w momencie współgrania tych dwóch elementów prawo unijne (tu dyrektywa 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych) może być implementowane jednociele i skutecznie w państwach członkowskich, co jest warunkiem *sine qua non* osiągnięcia celów harmonizacyjnych – integracyjnych.

W rozdziale tym zamieszczono uwagi dotyczące transpozycji dyrektywy 2005/29 o nieuczciwych praktykach handlowych w Polsce.

Publikację zamyka zakończenie zawierające rekapitulację przeprowadzonych we wcześniejszych częściach pracy badań i analiz. Stanowi ono – wraz ze wstępem – kłamrę spinającą rozważania o charakterze szczegółowym i prezentuje wniosek o swoistej ewolucji harmonizacji prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej, gdzie miejsce metody harmonizacji minimalnej zajmuje obecnie metoda harmonizacji zupełnej.

Praca uwzględnia stan prawny na dzień 1 grudnia 2012 r.

W tym miejscu pragnę złożyć serdeczne wyrazy podziękowania osobom, które dzieliły się ze mną swoją wiedzą i doświadczeniem w czasie powstawania tej monografii. Chciałabym podziękować Panu Sędziemu Trybunału Konstytucyjnego prof. dr. hab. Andrzejowi Wróblowi za troskliwą opiekę naukową, nadzwyczajną życzliwość i wsparcie. Chciałabym także podziękować Pani dr hab., prof. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Justynie Maliszewskiej-Nienartowicz i Panu prof. dr. hab. Andrzejowi Bierciowi za wnikliwe uwagi i sugestie, które wpłynęły na ostateczny kształt monografii. Osobne podziękowania składam Pani dr Monice Domańskiej za życzliwą pomoc i rady, na które zawsze mogłam liczyć. Na koniec chciałabym gorąco podziękować Rodzicom oraz Mężowi, bez których miłości, wszechstronnej pomocy i wsparcia niniejsza praca by nie powstała.

Rozdział I

Harmonizacja, unifikacja, implementacja i transpozycja – istota i uporządkowanie terminologii

1. Uwagi wstępne

Złożony charakter autonomicznego unijnego porządku prawnego uzupełniają charakterystyczne zjawiska prawne. Wśród nich należy wyodrębnić zjawisko harmonizacji prawa oraz implementacji. Punktem wyjścia jest założenie, że w procesie zbliżania prawa w Unii Europejskiej kolejne etapy harmonizacji i implementacji mają własny cel i cechy. Natomiast przeprowadzenie unijnego projektu harmonizacji prawa wymaga współdziałania instytucji unijnych oraz krajowych.

Analiza niemal każdego zagadnienia prawnie relewantnego budzi kontrowersje natury pojęciowej czy też metodologicznej. Podobnie jest ze zjawiskami występującymi w prawie unijnym. Prawo unijne jest przedmiotem rozważań prawniczych, wymagającym przyjmowania pewnych założeń wstępnych, dokonywania ustaleń metodologicznych i systematyzujących. W literaturze traktującej o złożonych zjawiskach harmonizacji, unifikacji prawa i implementacji panuje zasadniczo chaos terminologiczny. Można zauważyć różnice między sposobami używania tych pojęć w doktrynie poszczególnych państw. Z tego też względu ważne jest ustalenie jasnej i (możliwie) rozłącznej siatki pojęciowej, odpowiedniej do opisywania, wyjaśniania i uzasadniania zagadnień objętych tematem pracy.

Rozważania zawarte w niniejszym rozdziale mają charakter uwag wprowadzających do problematyki harmonizacji prawa w Unii Europejskiej, realizowanej za pomocą dyrektyw opartych na metodzie har-

monizacji zupełnej. Głównym celem jest określenie istoty nierozzerwalnych zjawisk harmonizacji prawa oraz implementacji dyrektywy w ogólności, a także ich delimitacja. Zostaną przedstawione wybrane problemy związane z kluczową tematyką harmonizacji prawa, jej definicje, cele, założenia, rodzaje i metody. Na osobną wzmiankę zasługują relacja harmonizacji i unifikacji w Unii Europejskiej⁸⁶. Ponadto, w celu stworzenia odpowiedniego tła rozważań, opisano niektóre koncepcje pośrednio związane z tematyką harmonizacji, np. zasadę wzajemnego uznawania czy zasadę państwa pochodzenia.

2. Istota harmonizacji

2.1. Harmonizacja jako metoda integracji

Harmonizacja zakłada przeprowadzenie pewnego procesu polegającego na wprowadzaniu harmonii, zgodności, uporządkowania, równowagi do zbioru różnych (indywidualnych) elementów⁸⁷. Wstępnym założeniem procesu harmonizacji jest różnorodność elementów harmonizowanych, które w tym procesie mają zostać zestawione i dostosowane, tak aby tworzyć spójną nową całość⁸⁸. Procesy harmonizacji mogą dotyczyć różnych dziedzin aktywności ludzkiej, w tym także prawa. Punktem wyjścia jest założenie, że harmonizacja jest metodą integracji (zjawiskiem prawnym) charakterystyczną dla prawa unijnego⁸⁹. Od początku istnienia Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej harmonizacja była dokonywana na podstawie przepisów dotyczących zbliżania ustawodawstw (w celu realizacji rynku wewnętrznego) i stanowiła uzupeł-

⁸⁶ Uwagi odnoszące się do zagadnienia unifikacji prawa zawarte w niniejszym rozdziale mają jedynie ustalić siatkę pojęciową stosowaną w niniejszej pracy. Rozważania na temat istoty unifikacji, mające na celu uzasadnienie tezy o zbliżonym charakterze rozporządzeń i dyrektyw opartych na metodzie harmonizacji zupełnej, zostaną przedstawione w rozdziale III pkt 4.4, który dotyczy relacji harmonizacji zupełnej i unifikacji.

⁸⁷ Harmonizacja oznacza zestrojenie poszczególnych elementów w harmonijną całość. Definicja za: *Słownik języka polskiego PWN*, www.sjp.pwn.pl.

⁸⁸ T. Pajor, *Harmonizacja prawa prywatnego z prawem Unii Europejskiej* (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 1..., s. 234.

⁸⁹ W najszerszym ujęciu harmonizacja prawa nie jest tylko fenomenem europejskim, ale zagadnieniem o charakterze globalnym, przy czym Unia Europejska zharmonizowała postawy w Europie w większym stopniu niż w pozostałej części świata. Tak O. Lando, *Kultura a prawo kontraktów*, Nowa Europa 2008, nr 11, s. 149.

nienie dla swobód traktatowych. Tym samym tworzyła sedno jej działań prawodawczych.

Harmonizacja – ze względu na jej przedmiot – dotyczy uzgadniania prawa wewnętrznego państw członkowskich⁹⁰. Przy czym do podjęcia działań zbliżających prawo nie jest konieczne uprzednie istnienie danych reguł krajowych w każdym z państw członkowskich⁹¹ oraz istnienie znaczących różnic między krajowymi porządkami prawnymi⁹². Harmonizacja może dotyczyć wszelkich przepisów prawa krajowego, tj. ustaw lub aktów wykonawczych⁹³. Jednak jej przedmiotem nie muszą być przepisy w ścisłym technicznym tego słowa znaczeniu⁹⁴. Harmonizacji podlega również prawo miejscowe⁹⁵. Według niektórych ujęć jej przedmiotem może być również prawo zwyczajowe i niepisane zasady prawne⁹⁶. Natomiast w państwach członkowskich o systemie *common law* obejmie ona prawo precedensowe. Należy stwierdzić, że w wyniku harmonizacji może dochodzić do zbliżenia orzecznictwa sądów i decyzji organów administracyjnych państw członkowskich.

Jak podkreśla T. Pajor, przedmiot harmonizacji powinien być określony szeroko. Jest nim całokształt porządku prawnego, rozumianego nie tylko jako tekst (litera prawa), ale także jako zespół reguł sto-

⁹⁰ T. Pajor, *Harmonizacja prawa prywatnego z prawem Unii Europejskiej* (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 1..., s. 233; J. Steiner, *EC Law*, Oxford 2003, s. 258; C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe*, Warszawa 2000, s. 594 i n.; A. Zawidzka, *Rynek wewnętrzny Wspólnoty Europejskiej a interes publiczny*, Warszawa 2005.

⁹¹ Wyrok TS z dnia 13 lipca 1995 r. w sprawie 350/92 *Królestwo Hiszpanii v. Rada Unii Europejskiej*, Zb. Orz. 1995, s. I-01985. Sprawa ta dotyczyła unijnego certyfikatu medycznego, który istniał wcześniej tylko w niektórych państwach członkowskich, ale inicjatywa prawodawcza została oparta na art. 100a TWE (obecnie art. 114 TFUE).

⁹² K. Kowalik-Bańczyk, *Komentarz do art. 94–97 Traktatu* (w:) A. Wróbel (red.), *Traktat ustanawiający Wspólnotę...*, t. II, s. 660. W przypadku braku jakiegokolwiek regulacji w państwach członkowskich, która mogłaby ulec harmonizacji, mówi się o tzw. harmonizacji prewencyjnej, zapobiegającej powstaniu różnic w przyszłości.

⁹³ Przykładowo art. 114 i 115 TFUE (polska wersja językowa) mówią o zbliżaniu przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych. Pewien problem interpretacyjny stanowią przepisy administracyjne. Pojawia się pytanie, czy chodzi tu o praktyki administracyjne.

⁹⁴ A. Całus, *Kompetencje Wspólnoty Europejskiej w dziedzinie zbliżania prawa państw członkowskich* (w:) W. Czapliński (red.), *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa 2006, s. 179.

⁹⁵ K. Kowalik-Bańczyk, *Komentarz do art. 94–97 Traktatu* (w:) A. Wróbel (red.), *Traktat ustanawiający Wspólnotę...*, t. II, s. 659.

⁹⁶ A. Szoplińska, *Harmonizacja prawa* (w:) A. Wróbel (red.), *Wprowadzenie do prawa Wspólnot Europejskich (Unii Europejskiej)*, Kraków 2004, s. 732.

Aleksandra Kunkiel-Kryńska – doktor nauk prawnych; radca prawny; absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz Centrum Prawa Angielskiego i Europejskiego prowadzonego przez Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet w Cambridge; stypendystka na Uniwersytecie Erazma w Rotterdamie; specjalizuje się w prawie europejskim i prawie cywilnym; autorka licznych publikacji m.in. z zakresu prawa konsumenckiego.

■ Monografia stanowi syntetyczne opracowanie problematyki metod harmonizacji prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej w kontekście procesu implementacji, w którym uczestniczą organy ustawodawcze i sądy krajowe.

■ Przedstawione rozważania zostały oparte na bogatym piśmiennictwie polskim i zagranicznym, a także na orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Na ich podstawie wykazano, że harmonizacja prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej przeszła znamieną ewolucję od harmonizacji minimalnej do harmonizacji zupełnej. Poszczególne zagadnienia prezentowane są nie tylko w ujęciu teoretycznym, ale odnoszą się także do praktycznych problemów w zakresie efektywności implementacji.

■ Książka jest przeznaczona dla przedstawicieli zawodów prawniczych: sędziów, radców prawnych i adwokatów. Będzie też cennym źródłem wiedzy dla pracowników administracji publicznej, jak również dla pracowników naukowych wydziałów prawa i studiów europejskich oraz studentów prawa, doktorantów i aplikantów.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-264-4090-8

9 788326 440908

Cena 99 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.kiadzki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl